

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

Pojetí deliktů proti životu v době přebělohorské

Markéta Šulcová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

Pojetí deliktů proti životu v době předbělohorské

Markéta Šulcová

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí práce: JUDr. Vilém Knoll, Ph. D., Katedra
právních dějin

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci Pojetí deliktů proti životu v době předbělohorské zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

V Plzni dne.....

.....

Markéta Šulcová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Vilému Knollovi, Ph. D. za rozšiřování obzorů v oblasti středověkého trestního práva a právních dějin obecně během celého studia. Za to, že mi umožnil psát práci na mnou zvolené téma, za pomoc při určování jejího obsahu a také za rady v průběhu psaní. Děkuji.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Středověké, raně novověké trestní právo a jeho nejdůležitější instituty související s usmrcením.....	3
2.1	Soukromé války	4
2.2	Soudní souboj	4
2.3	Finanční náhrada v souvislosti s usmrcením	5
2.4	Trestní řízení.....	6
3	Usmrcení v právních památkách	8
3.1	Právní památky zemského práva	9
3.1.1	Dekreta Břetislavova	9
3.1.2	Statuta Konrádova	10
3.1.3	Kniha rožmberská.....	11
3.1.4	Návrh zákoníku Karla IV.	12
3.1.5	Řád práva zemského.....	13
3.1.6	Práva zemská česká	15
3.1.7	Kniha Tovačovská.....	15
3.1.8	O právech, súdiech, a diskách země české knihy devatery	17
3.1.9	Kniha Drnovská.....	18
3.1.10	Vladislavské zřízení zemské	19
3.1.11	Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích	23
3.1.12	Zemská zřízení moravská.....	23
3.2	Právní památky městského práva	24
3.2.1	Knihy práv městských.....	26
3.2.2	Práva městská království českého	29
4	Sebevražda.....	35
5	Zahubení neřádně nabytého plodu	39
6	Výkon trestu smrti za delikty proti životu.....	42

6.1	Trest smrti stětím	43
6.2	Trest smrti lámáním kolem	44
6.3	Trest smrti rozčtvrcením	45
6.4	Trest smrti zahrabáním a utopením	45
6.5	Zostření trestů smrti	46
6.6	Milost	47
7	Ze smolných, rychtářských a soudních knih	48
7.1	Usmrcení	48
7.2	Sebevražda	50
7.3	Zahubení neřádně nabytého plodu	50
7.4	Smlouva o hlavu	52
8	Závěr	57
9	Seznam pramenů	60
10	Resumé	66

1 Úvod

Mým záměrem bylo věnovat se v této práci problematice historického vývoje trestněprávního pojetí jednotlivých deliktů proti životu na našem území do roku 1620.

Časové zaměření jsem zvolila cíleně před vznikem samostatných trestních zákoníků osvětského období. Právě od nich se totiž obvykle začíná při výkladu moderního trestního práva a bylo o nich napsáno již velmi mnoho prací, ovšem historickým etapám před nimi tak velká pozornost věnována není, a to je podle mého názoru škoda. Chtěla jsem zjistit více o podobě trestního práva před zmiňovanými zákoníky, a proto jsem se rozhodla věnovat období před porážkou stavů na Bílé hoře a nástupem absolutismu. Limitující pro počátek mého zkoumání jsou dochované písemné prameny zachycující tehdejší právo, které nicméně bylo právem zvykovým, nepsaným a ukazují nám proto jeho podobu velmi útržkovitě. Jedná se o dva zákonodárné akty panovníků z jedenáctého století, poté následuje již větší skupina soukromých sepsání práva ze století čtrnáctého až šestnáctého (u nichž však musíme mít na paměti, že nezachycují právo jen z období jejich vzniku, ale vzhledem k jeho obyčejovému charakteru, dlouho před ním). Jde o sbírky zachycující zejména nejdůležitější rozhodnutí a tedy bohužel pouze procesně právního charakteru, ovšem dají se z nich dovodit i určitá hmotněprávní ustanovení.

Co se týče územního vymezení mého bádání, zvolila jsem dvě země Koruny české, a to Čechy a Moravu. Předmětem zkoumání budou delikty proti životu, zejména proto, že jsou postihovány v právních řádech již od počátku věků a často byly a jsou chápány jako nejzávažnější protispolečenská jednání ze všech. Konkrétně se zaměřím na, užiji-li dnešní trestněprávní terminologii, vraždu, zabití a usmrcení z nedbalosti, samostatně bych se chtěla zabývat také vraždami novorozenců a dnes již právem nepostihovanými sebevraždami.

Používám současných trestněprávních termínů a výrazu trestní právo, avšak s plným vědomím toho, že ve zkoumaném období nic takového jako trestní právo v dnešním pojetí neexistovalo. Že bylo řečneme součástí jednoho právního celku spolu s ostatními „právními odvětvími“, a také nebylo rozlišováno jako právo veřejné, jak je chápeme dnes, nýbrž bylo součástí úpravy soukromého práva a stíhání i těch nejzávažnějších deliktů bylo ponecháno po velmi dlouhou dobu na soukromé iniciativě. Ani jednotný a taxativní systém trestných činů a trestů za ně

pochopitelně neexistoval. Dalším znakem trestního práva ve zkoumaném období byla nejednotnost, neboť jeho normy se lišily zejména podle společenských i profesních skupin a každá vrstva obyvatelstva tak měla „svoje“ trestní právo a spadala do jurisdikce jiného soudu, popisované skutečnosti tvoří typický rys práva té doby - personalitu práva. Z důvodu omezeného rozsahu této práce se zabývám jen dvěma ze základních okruhů tehdejšího práva a to z větší části právem zemským a pro srovnání taktéž právem městským.

Pro delikty proti životu jsem se rozhodla používat souhrnný a neutrální pojem usmrcení, protože po většinu sledovaného období právo ještě nerozlišovalo vraždu a zabití, respektive chápalo a definovalo je jinak, než trestněprávní nauka dnes a proto by jejich užívání nebylo z hlediska rozdílné skutkové podstaty nejvhodnější.

Mou práci představuje včetně úvodu a závěru osm hlavních kapitol. Druhá kapitola bude věnována nejstarší historii trestního práva a stručným popisům jednotlivých právních institutů, se kterými se budeme shledávat u právních památek. Jádrem práce je třetí kapitola, ve které hodlám podrobit selekci jednotlivé právní památky obou oblastí světského práva z Čech a Moravy a vybrat z nich relevantní trestněprávní ustanovení týkající se usmrcení. Čtvrtá a pátá kapitola je zaměřena na další dva dobové delikty proti životu, na sebevraždu a zahubení neřádně nabytého plodu. Šestá kapitola představuje nejčastější tresty za delikty proti životu a charakterizuje jejich podstatu a výkon. V sedmé kapitole jsou uvedeny příklady z dobové trestněprávní praxe. V závěru práce plánuji celé zkoumání shrnout a vyhodnotit.

2 Středověké, raně novověké trestní právo a jeho nejdůležitější instituty související s usmrcením

Abychom pochopili právní úpravu a jednotlivé instituty trestního práva souvisejícími s deliktem usmrcení v jednotlivých právních památkách, musíme se nejdříve zabývat právem v jeho nejranějších obdobích. Jak již bylo v úvodu řečeno, právo mělo podobu práva zvykového a z generace na generaci se přenášelo pouze ústní formou, jednotlivé instituty, jejichž vývoj budeme sledovat, mají kořeny v předstátní společnosti složené z rodů a následně pak z kmenů založené na pokrevních svazcích mezi členy. V té době samozřejmě právo v dnešním smyslu neexistovalo - nebylo tedy žádné právní ochrany a pokud byl tedy některý ze členů společnosti usmrcen, bylo na členech jeho rodu, aby sami zjednali nápravu, totiž užili svépomoc, která se postupně vyvíjela a transformovala do jiných institutů.

Útok na člena rodu byl chápán jako útok na celý rod a v případě usmrcení chápaného jako porušení míru a pokoje nastupovala povinnost rodu smrt jeho člena pomstít, platilo pravidlo „oko za oko a zub za zub“, tudíž odvetou za smrt oběti byla přirozeně smrt pachatele, aby se rovnováha ve společnosti opět vyrovnala. Stál zde vlastně rod proti rodu a to muselo nutně vést k řetězení této msty a ke vzniku nebezpečí vyhlazení celých těchto rodů. Tento postup nazývaný krevní mstou byl základem trestního práva nejen na našem území.

Co se týče takového činu uvnitř rodu, jeho důsledkem bylo obětování pachatele nebo zástupné věci, často se pachatel nezabíjel přímo, ale byl ze společnosti vyhnán, což mělo přirozeně ve většině případů z důvodu ztráty ochrany a zázemí za následek jeho smrt.¹

Tyto obyčeje fungovaly i ve státní společnosti, postupem času se krevní msta vyvíjí a začíná být přetvářena v jiné instituty, které jsou více či méně jejími pozůstatky nebo výsledky snahy o její regulaci či úplné potlačení. Jedná se obzvláště o instituty *soukromých válek, soudního souboje, příhlavních peněz a smluv o hlavu*.² I evoluci těchto institutů můžeme vysledovat v jednotlivých právních památkách, které budou dále uvedeny.

---

¹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 29-30. Stieber to výstižně vyjádřil takto: „Vyšel svým činem z rodu. Přestal býti v jeho ochraně. Byl od té chvíle bez míru (friedlos). Musil blouditi mimo rod a žít v lese jako vlk.“ STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě. Nástin. Kniha třetí: právo trestní*. Praha: M. Stieber, 1933, s. 80.

² Přehledově např. MALÍKOVÁ, E. V., KANÁLIKOVÁ, T. S. *Trestný čin vraždy a jeho sankcionovanie v období stredoveku a raného novoveku na území dnešnej Slovenskej a Českej*

2.1 Soukromé války

Poněkud stranou naší pozornosti dále zůstane modifikovaný pozůstatek krevní msty v podobě *soukromých válek* (záští) nebo též o(d)povědnictví způsobující v případě jejich vyhlášení beztrestnost usmrcení a dalších jednání považovaných jindy za delikty. Popis postupu při opovědi nalézáme např. v Knize Tovačovské.³ Soukromé války byly postupně potlačovány božími a zemskými míry a později postaveny mimo zákon, nicméně se s nimi setkáváme ještě v 16. století. V půhonech se pak objevují formulace, jež jsou odkazy na tento institut, když se zdůrazňuje, že pohánějící „neměl žádné péče“ na pohnaného (= nebyla vyřčena formule opovědi nepřátelství) a tudíž nešlo o legální usmrcení.⁴

2.2 Soudní souboj

Co se obecně týče případů usmrcení člověka, je nadále řešeno soukromoprávní cestou příbuznými oběti. Ti mají s postupem času na výběr, jestli vezmou věc do svých rukou nebo se budou chtít obrátit na státní moc (jsou to ovšem možnosti vzájemně vylučující jedna druhou, je však nutné podotknout, že recipročně se respektující). Postupem času začíná být msta upravována a je zde snaha o její provádění před soudní mocí nebo alespoň rozhodci tzv. ubrmany. Soudní souboj je dobrým příkladem dohledu právě soudní moci, prakticky jde totiž o legalizaci krevní msty a její restrikci pouze na procesní strany, je to ordál⁵ spočívající v ozbrojeném střetu⁶ mezi pachatelem a příbuzným oběti prováděném pod dozorem soudu. Pokud jeden druhého porazí, může ho zabít, ale porážka v souboji nutně nemusí znamenat smrt, je možné (dokonce doporučované), aby bylo přistoupeno k dohodě.⁷

---

republiky. In: TAUCHEN, J., SCHELLE K. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraví včera a dnes*, Ostrava: Key Publishing, 2015, s. 60-71.

³ V kapitole označené v edici od Brandla č. 209, viz část o Knize Tovačovské.

⁴ K tomu např. RAUSCHER, R. *Usmrcení v českém právu zemském*. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927, s. 36-37. KNOLL, V. *Vybrané instituty středověkého trestního práva*. In: SALÁK, P., TAUCHEN, J. (eds.) *Československé trestní právo v proměnách věků*. Masarykova univerzita, Brno, 2009, s. 43-47.

⁵ „Iracionální důkaz, kterým strany za využití přírodních sil či s odvoláním na zdánlivě nadpřirozené mocnosti (boha) dokazovaly pravdivost svého tvrzení.“ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*, Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 18.

⁶ Konkrétní průběh takového souboje nalézáme v Řádu práva zemského v ustanoveních 22-26 a bude o něm ještě řeč při rozboru této právní památky.

⁷ RAUSCHER, R. *Usmrcení v českém právu zemském*, s. 35-36.

2.3 Finanční náhrada v souvislosti s usmrcením

Nyní se budeme krátce zabývat výše zmíněnou dohodou, která byla dalším vývojovým krokem nahrazujícím smrt pachatele, šlo o možnost odškodnění smrti oběti a z ní pramenící újmy její rodiny v podobě peněžní či věcné kompenzace a tedy vyřešení celé situace smírnou cestou. Setkáváme se z více pojmy, které někdy mohou a někdy neznamenaají totéž, jsou rozdílnými instituty založenými ovšem na stejném základě. Konkrétně jde o *příhlavní peníze*, *příhlavní dobytek*, *peníze za hlavu* (*wergeld* – výraz franckého práva), *odklad* a *smlouvu o hlavu*.⁸

Mezi právními historiky, kteří se jimi zabývali, vzniklo bezpočet teorií osvětlujících jejich význam a případy použití.⁹ Jedno je jisté, a to, že jde o finanční náhradu stanovenou dohodou, kterou mohli příbuzní oběti získat od pachatele namísto jeho smrti¹⁰, a to buď soudní cestou nebo cestou mimosoudní často před ubrmany, to ostatně uvidíme při rozboru jednotlivých pramenů.

Stanovení výše této náhrady se v některých pramenech objevuje, v jiných ne, někde je dokonce určeno přesné rozdělení částky v daném poměru mezi příbuzné a veřejnou moc¹¹ svědčící o použití nejen jako odškodnění, ale i jako pokuty či náhrady nákladu řízení (ta se ovšem mohla platit i zvlášť). Často se setkáváme s diferencovanou výší závislou na příslušnosti pachatele a zejména oběti k určitému stavu, tedy i zde se projevuje společenská nerovnost.

Smlouvy o hlavu byly řešením usmrcení mírovou cestou, jejich obvyklým obsahem byla částka stanovující výši odškodnění¹², obligatorním ustanovením býval závazek příbuzného, že se nebude pachateli dále mstít a že i pachatel bude s rodinou usmrceného udržovat mír. Často též obsahují další podmínky pro

---

⁸ Hlava je ve středověkém právu označení pro usmrcení, může jí být myšlen ale i trest (pokuta) za tento čin či žaloba, někdy zřejmě i sama mrtvola.

⁹ Např. profesoři Rauscher a Malý. MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. - 16. století*. Univerzita Karlova, Praha: 1989, s. 183-185. RAUSCHER, R. *Usmrcení v českém právu zemském*, s. 39-52, 53-62. Nebo např. Brandl v úvodu ke knize Drnovské BRANDL, V. *Knihy Drnovské*, Brno, 1868, s. LXXVIII. - LXXXII.

¹⁰ Že bylo takové vyrovnání pro pozůstalé lepší, nežli pachatelova smrt, byl-li by vůbec před soudem shledán vinným, konstatovala r. 1573 i královská komora a vdově doporučila uzavřít takovou smlouvu. Šlo o případ, kdy byl Půtou z Donína zastřelen kotlář, otec od rodiny: „Kotlářka Anna jest žena potřebná a s několika dětmi osiřelá; kdyby soudem k témuž panu Půtovi přikročiti chtěla, náklad veliký by na to jíti musil, avšak by nejisté bylo, komuby padlo, a by pak ten mord Půtovi přisouzen byl, a týž pán z světa sprovozen byl, málo by tím sobě prospěla; z těch příčin aby smlouva k vykonání přišla.“ WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst. Díl druhý. Život veřejný v XV. a XVI. věku*. Praha: Matice česká, 1892, s. 790.

¹¹ V městském právu např. kap. XXVIII. art. XVIII. „...z dříve řečených 30 hřiven dostane se žalobníku 23 a rychtáři pět a přísežným dvě“ JIREČEK, J., JIREČEK, H., *M. Brikciho z Licka Práva městská dle textu z r. 1536*. Praha: Právnická jednota, 1880, s. 190.

¹² V literatuře se objevuje pro dané smlouvání odškodnění výraz *odklad*. V knize Tovačovské se uvádí termín odklad hlavy jako nadpis sekce vyjadřující výši zadostiučinění při smlouvách o hlavu.

pachatele např. platba na sloužení mší za mrtvého, vykonání pouti na svaté místo (Řím, Jeruzalém, Cáchy ...), zhotovení smírčího kříže, někdy dokonce abstinence alkoholu.¹³ O podobě těchto podmínek a zvláštního aktu zvaného pokání čteme v Knize Tovačovské a Drnovské - více v samostatných kapitolách o nich. Kniha Tovačovská a Drnovská také uvádějí smlouvání o hlavu pod názvem odklad. Pár ukázek znění smluv o hlavu bude uvedeno v sedmé kapitole této práce.

2.4 Trestní řízení

Vzhledem k tomu, že se budeme setkávat s velkým množstvím procesních ustanovení, je nutné si alespoň stručně představit, jak takové řízení před soudy v této éře vypadalo.

Trestní řízení nebylo zvláštním druhem řízení a nelišilo se tak od procesu civilního, to vyplývá i z chápání trestných činů včetně usmrcení jako útoků proti soukromé osobě. Z toho důvodu bylo i zahájení procesu v případě ponecháno na rozhodnutí takové osoby, resp. v případě usmrcení na pozůstalých, a šlo tedy o řízení na návrh (žalobu) a nikoli ex offio z veřejnoprávní iniciativy, jako je tomu tak v současném trestním právu.¹⁴ K upevnění státní moci, bylo potřeba, aby se soudní řízení stalo jediným možným způsobem řešení sporů, k tomu bylo nutné „omezovat a likvidovat formy mimosoudního a protiprávního svémocného vyřizování sporů, kdy žalobce řešil věc násilím (kupř. krevní mstou“.¹⁵ To ale neznamená, že by nebylo možné věc řešit mimosoudně, existovalo určité rozhodčí řízení, které bylo vedeno před tzv. ubrmany, jehož výsledkem bylo smírné řešení, to bylo respektováno i soudy. Co se týče soudní a úřednické soustavy, z nichž některé články řešili i „trestněprávní agendu“, poprávci aj., odkazují na příslušnou literaturu.¹⁶

---

¹³ RAUSCHER, R. *Usmrcení v českém právu zemském*, s. 53-62. VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 176. KNOLL, V. *Vybrané instituty středověkého trestního práva*. In: SALÁK, P., TAUCHEN, J. (eds.) *Československé trestní právo v proměnách věků*. Masarykova univerzita, Brno, 2009, s. 35-42.

¹⁴ K pravidlu zahajování řízení z veřejné iniciativy se dospívá jen velmi postupně, prapočátek toho můžeme spatřovat trestání útoků proti panovníkovi či usmrcení spáchaným před ním nebo před soudem, aniž by žaloby bylo třeba, později se ještě přidávají útoky proti úředním osobám, jako byli např. komorníci aj. Teprve na počátku 17. století bylo „obnoveným zřízením zemským potvrzeno postavení královského prokurátora jako veřejného žalobce a byla mu uložena povinnosti stíhat všechny trestné činy.“ SCHELLE, K a kol. *Vývoj trestního řízení*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 24.

¹⁵ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2005, s. 115.

¹⁶ Např. velmi dobrý přehled úřednické a soudní soustavy zemské i městské VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 80-109. Nebo k soudní soustavě KLABOUC, J. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. Praha: Orbis, 1967, s. 118-154.

Před zemským soudem probíhalo řízení, které navazovalo na dřívější právní obyčeje, skrze tři základní fáze: přípravné řízení, líčení pře a exekuci.¹⁷

„Přípravné řízení začínalo pŕuhonem, tj. písemnou formulací žalobního nároku, s nímž hodlal žalobce – původ – vystoupit proti obžalovanému – pohnanému – na soudu. Pŕuhon dále obsahoval jména komorníků, kteří jej doručovali a datum konání soudu, ke kterému se pohánělo. Pŕuhon byl v pŕuběhu 16. století poznenáhlu vytlačován jinou formou předvolání k soudu tzv. obesláním. Zemský soud zasedal původně třikrát, později čtyřikrát do roka o tzv. suchých dnech. Trval původně 12, později 16 dnů. Před vlastním přelíčením docházelo k tzv. svědčení pŕuhonů, tj. k jejich přečtení za přítomnosti stran (v 15. století ještě také za přítomnosti soudců). Vlastní přelíčení začínalo zahájením soudu zemských řečníkem. Strana, která se k soudu nedostavila, prohrávala z důvodu tzv. stanného práva.“¹⁸ V řízení o usmrcení byly užívány kromě racionálních důkazů, kterými byly výslechy stran a svědků, ohledání místa činu a těla, věcné důkazy, užívány i iracionální důkazní prostředky, jako již výše popsany soudní souboj, ale také přísahy¹⁹ a tortura²⁰. „Na závěr přelíčení svolal zemský sudí soudce v potaz (poradu) a po ní byli dva přísedící vyzváni, aby vypracovali nález. Ten se pak byl po opravení stranám přečten a zapsán do zemských desek. Proti nálezu zemského soudu nebylo v Čechách ani na Moravě zásadně možné odvolání, což vyplývalo z podstaty tohoto soudu. Stádium exekuce, tj. výkonu nálezu, bylo velmi složité (...) u sporů trestních nebyl nález ihned vykonán a čekalo se na iniciativu, popř.

---

¹⁷ Velmi podrobně např. KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. Praha: Orbis, 1967, s. 155-216.

¹⁸ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 20-21.

¹⁹ „Přísaha měla dvojí podobu. Buď se jednalo o přísahu ordálového charakteru nebo o přísahu očišťovací. Ordálová přísaha většinou spočívala v odřikání předepsané složité formule bez chyb. Někdy museli formulí odřikávat i svědci obžalovaného. Přeroknutí znamenalo vinu, někdy existovala možnost opravy. Jednalo se o tzv. přísahu s 'kléskou'. Obžalovaný přísahal podle přesně předepsaných procesních pravidel, která šla až do nejmenších podrobností. Bylo v nich stanoveno mimo jiné, kterou nohou musí vstoupit do kaple, kde v kapli se přesně přísahal, na které koleno pokleknout atd. Očišťovací přísaha byla většinou používána, pokud obžalovaný byl šlechtic (ordály se naopak používaly většinou, když obžalovaný byl poddaný). Vedle obžalovaného zde přísahali jeho spolupřísežníci (tzv. očistníci), kteří skládali přísahu o svém přesvědčení, že nic takového jejich přítel spáchat nemohl. Pokud byť i jeden z nich pokazil přísahu přeroknutím či nesprávným úkonem, ztrácel obžalovaný přísahu a spor prohrál.“ SCHELLE, K a kol. *Vývoj trestního řízení*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012, s. 26.

²⁰ „Tortura neboli právo útrpné byl procesní institut, kterým se za pomoci fyzického nátlaku formou mušení soud snažil přimět vyslychaného obviněného k přiznání. V našich zemích je její užití spolehlivě doloženo od konce 14. století, a to jak u soudů městských, tak i v právu zemském, zde však prakticky jen proti psancům. Vyznání učiněná na mučidlech byla zapisována zvláštním 'krevním' písařem do knih označovaných jako smolné či černé.“ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 180-181.

rozhodování vítěze, zda bude trvat na potrestání soupeře či mu případně trest promine.“²¹

Samozřejmě se i zde projevovala společenská nerovnost způsobující odlišnost výsledku a obecně přístupu k řízení i podle toho, kdo byl pachatelem a kdo obětí z hlediska jejich společenského postavení. Kupříkladu konkrétně u usmrcení skutečnost, k jakému stavu náležel pachatel, určovala i to, který soud bude danou věc řešit. To, jakou podobu bude mít soudní souboj, zda bude možné a kolik se zaplatí za odškodné a pokutu za usmrcení, podoba trestu smrti, když nebude k dohodě přistoupeno aj.

Řízení před městskými soudy probíhalo odlišně, bylo to dáno povahou městského práva vůbec, které bylo ovlivněno právem církevním a římským, jak o ní ještě bude řeč u právních památek městského práva. Proces zde byl „jednodušší a rychlejší, a zejména v 16. století se postupně oprostil od formalit. Neznal ordály, připouštěl písemná svědectví a dovoloval odvolání v podobě žádosti o naučení k vrchnímu právu či od roku 1548 odvolání k soudu apelačnímu. Městský proces odlišoval mezi procesem civilním a trestním, ve kterém nabývá v 16. století postupně rozhodující úlohu tortura, užívaná hlavně proti obžalovaným pocházejícím z nižších společenských vrstev.“²²

3 Usmrcení v právních památkách

Nyní již přistoupíme k rozboru jednotlivých právních pramenů a zaměříme se na jednotlivá ustanovení týkajících se usmrcení. Vybranými právními památkami jsou z valné většiny právní knihy, ale objeví se zde i zákonodárné akty panovníka a kodifikace, které přineslo 16. století. Půjde o oblasti práva zemského a městského, které se pochopitelně dosti lišily, proto budou rozděleny do samostatných kapitol. Početně sice převládají památky práva zemského, ovšem co do obsahu jim dvě právní památky městského práva směle konkurují.

Největší část právních památek tvoří právní knihy, jde o soukromá sepsání práva²³, resp. jeho jednotlivých kategorií, nejedná se o legislativní akty, nejsou jako

---

²¹ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 21.

²² MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2005, s. 121. K městskému právu také KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. Praha: Orbis, 1967, s. 217-236.

²³ Blíže např. STARÝ, M. *České právní knihy v právní kultuře českého středověku a raného novověku*. In: Nodl, M. Wecowski, P. *Právní kultura středověku*. Praha: Filosofía, 2016, zejm. s. 112.

celek právně závazné, ale jsou určitými přehledy existujícího práva. V době jejich vzniku ještě neexistovaly kodifikace, platné (stále ještě převážně obyčejové) právo bylo tedy dosti nepřehledné a přínos těchto sepsání práva tak byl pro právní jistotu a zvláště pro aplikační praxi značný.

S oficiálními soupisy norem zemského práva se setkáváme až v 16. století, o půl století později je následuje i sjednocení a kodifikace práva městského, v obou případech jde o určité soustavy ne zcela systematicky (nutno uznat, že městské právo, je na tom v tomto ohledu trochu lépe) uspořádaných ustanovení z různých právních oblastí. Úpravu tvoří stále ještě z většiny normy procesní povahy, přičemž co se právních odvětví týče, v zemském i městském právu se nejčastěji objevují ustanovení z oblastí práva dědického, rodinného a majetkového. V zemském právu též velmi často oblast práva správního – soustavy soudů a úředníků, veřejný pořádek a bezpečnost, vztahy mezi panovníkem a stavy, tyto soupisy nazýváme zemskými zřízeními.²⁴

Nutno dodat, že hmotněprávní ustanovení byla sepjata s procesně právními, které téměř zcela převládaly, proto se v mé práci budou vyskytovat nejčastěji. Pokusím se však vybrat taková, která by obsahovala nebo alespoň souvisela s hmotněprávní úpravou. Společným jmenovatelem samozřejmě bude tematika usmrcení.

3.1 Právní památky zemského práva

3.1.1 Dekreta Břetislavova

Byla vyhlášena knížetem Břetislavem v r. 1039, jsou považována za jeden z nejstarších známých zákonodárných aktů panovníka na našem území, vycházejí z křesťanských zásad a je v nich velmi dobře vidět vliv církevního práva na světské.

Jde sice o velmi stručný pramen upravující různé oblasti života, ale v jejich textu nacházíme kromě nařízení o manželství, pohlavním životě, regulaci krčem, svěcení nedělí a svátků, pohřbívání mrtvých i ustanovení týkající se usmrcení.

Konkrétně se v bodě IV. přikazuje, aby jména těch, co jsou podezřelí ze zabití, byla arciknězem napsána hradskému správci a ten je pak má obeslat k soudu a vzpírali-li by se, mají být uvězněni. U soudu pak mají učinit náležité pokání nebo

---

²⁴ Obecně k právním pramenům sledovaného období např. VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 122-123, 130-131. JANIŠ, D., JANIŠOVÁ, D. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. na začátku 17. století*. Praha: Skriptorium, 2016, s. 29-51.

zapírají-li svou vinu, mají být podrobeni ordálu žhavým železem či vodou. Vrahové svých bratrů a otců nebo kněží mají být arciknězem označeni hradskému správci či knížeti a mají být posléze v železech vyhnáni z království.²⁵

Problematika jednotlivých termínů se vyskytuje i v následujících památkách a bude vysvětlena níže.

3.1.2 Statuta Konrádova

Vyhlášena r. 1189, jejich znění se zachovala v podobě právních předpisů pro určité území, konkrétně pro úděl znojemský, brněnský a břeclavský (všechny tři pocházejí z první poloviny 13. století), obsahuje ustanovení obyčejového zemského práva, a to převážně procesní povahy.

V čl. 17 nalzáme nařízení, aby v případě, že urozený nebo sedlák někoho zabije, zaplatil soudu 200 denárů, odebral se do ústraní a žádal o milost, jeho ženě (vrahově), která zůstane, se nemá nic stát.²⁶ K tomuto ustanovení existují různé výklady odborníků zabývajících se právní historií např. Brandla, Vaněčka, Rauschera aj. Nejprůhodnější z nich zdá se teorie Rauscherova, který o tomto ustanovení soudí, že je omezením soukromé msty, kdy se manželce ani dětem vraha nemají příbuzní oběti mstít. Důvod vzdálení se vraha do ciziny vidí v tom, aby se odtamtud mohl dohodnout s příbuznými oběti, aniž by mu od nich hrozilo nebezpečí a zároveň je jeho nepřítomnost jistě lepší pro ono vyjednávání, když ho pozůstalí takřikajíc nemají na očích.²⁷ Danou částku pak vidí čistě jako platbu moci veřejné (pokutu) a výše odškodnění pro příbuzné oběti je podle něj zcela nechána na dohodě stran.²⁸

Čl. 32 vyvolal ještě větší polemiku.²⁹ „Když je někdo zabit na cestě, ať je to člověk šlechtice či soudce či vladaře, je tu velký zmatek, podle obyčeje se tu přinášívaly peníze, zlato a stříbro; ten kdo žaluje a pán (zabitého) má přísahat ostatky svatých.“³⁰ Podle Vaněčka (který je autorem tohoto českého překladu latinského znění) přinášení peněz a drahých kovů představuje starý obyčej, že se peníze či kovy přímo pokládaly na hlavu mrtvol, tím byla oceňována a určovala se tak výše náhrady.³¹

---

²⁵ VANĚČEK, V. *Prameny k dějinám státu a práva v Československu*, Praha, 1967, s. 14-18

²⁶ Tamtéž s. 44.

²⁷ RAUSCHER, R. *Usmrcení v českém právu zemském*, s. 34-35.

²⁸ Tamtéž s. 39

²⁹ VANĚČEK, V. Glosy k t. zv. Statutům Konrádovým, In: Sborník věd právních a státních, ročník XLI, sešit 2, Praha: Bursík a Kohout, 1941, s. 153-154.

³⁰ VANĚČEK, V. *Prameny k dějinám státu a práva v Československu*, s. 46.

³¹ VANĚČEK, V. *Glosy k t. zv. Statutům Konrádovým*, s. 153.

3.1.3 Kniha rožmberská

Někdy zvaná i Kniha starého pána z Rožmberka. Jedná se o nejstarší právní knihu šlechtického (zemského) práva, je datována do 1. poloviny 14. století, avšak zachycuje obyčejové právo i z dřívější éry než z doby jejího vzniku (autorem v samotném textu popisované jako právo „starší“). Byla zcela nepochybně hojně využívána, z toho důvodu často opisována, ale také doplňována a měněna, existuje tedy více verzí a její původní podobu již neznáme. Obsah svědčí o tom, že autor byl zkušeným znalcem zemského práva a nacházíme v ní tak nejen právní obyčeje, ale též četné poučky pro soudní praxi, pro kterou byla ostatně také vytvořena.³²

V kapitole VII., bodu 125. je řešena možnost očistit se přísahou jen jedné osoby (sirotčí právo) v případě obvinění ze způsobení škody nebo zabití, zmiňuje se zde, že ke škodě/zabití došlo „za přímeříem/za wiéry“.³³ Tedy tehdy, když mezi stranami nebylo nepřátelství³⁴ a poškozený tak útok nemohl očekávat. V opačném případě by zde totiž existovala okolnost vylučující protiprávnost a takový čin by nebyl považován za delikt, proto bylo nutné tuto skutečnost vždy uvést, obranou žalovaného pak mohlo být toto tvrzení u soudu vyvrátit.

V té samé kapitole v bodu 131. je řešen postup, kdy se obviněný hájí tím, že zahubil psance, tehdy je nutné zjistit, zda je usmrčená osoba skutečně psancem, mají se obrátit na poprávce, aby to dosvědčil, dále pak je řešen případ, když by takový poprávce zemřel.³⁵ Pro nás je zde důležitá první část, protože v ní můžeme pozorovat další z okolností vylučujících protiprávnost, zde spočívající v postavení usmrčené osoby. *Psancem* byla osoba zapsaná ve zvláštních seznamech, které vedli *poprávci* (úředníci určitého územního obvodu nadaní pravomocí mimo jiné stíhat zločince³⁶), pokud došlo k jejímu *psaní*, znamenalo to enormní právní následky pro její postavení a to ztrátu cti, veškerých práv a také ochrany, což v důsledku vedlo k tomu, že ji mohl kdokoli beztrestně zabít.³⁷

---

³² Detailně o Knize Rožmberské např. ŠTACHOVÁ, N. *Tzv. Rožmberská kniha jako pramen zemského práva v Čechách (historicko-právní analýza)*, Brno, 2009. Disertační práce, Masarykova univerzita, Právnická fakulta.

³³ PALACKÝ, F. *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*. Díl první. Praha: Kronberger i Řiwnáč, 1840, s. 467. Jde o evidentní narážku na existenci soukromých válek, jak o nich bylo pojednáno v předchozí kapitole.

³⁴ Viz soukromé války kap. 2.1.

³⁵ PALACKÝ, F. *Archiv český*. Díl první, s. 468.

³⁶ Jejich pravomoci a postavení se časem samozřejmě vyvíjely, tím se však pro účel této práce není nutné zabývat. Lze odkázat např. HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, zejm. s. 66-67. JIREČEK, H. *Základy zemského zřízení v Koruně království českého za Karla IV. Slovanského práva III.*, sv. I. Praha: Nákladem Fridricha Tempského, 1872, s. 167-173.

³⁷ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 92, 173.

V kapitole VIII., bodu 184. se stanoví, že z hlavy má být veden trojí půhon a je s ní spojováno „právo s meči sedati“, zatímco z příhlavného dobytka taktéž trojí půhon, ale „právo za kyje sedati“.³⁸ *Půhon* byl podmínkou pro zahájení pře, šlo vlastně o institut, kterým žalobce (*původ*) předvolával (*poháněl*) žalovaného (*pohnaného*) k soudu, zpočátku se o doručení půhonu musel postarat sám žalobce, později ho za něj doručoval soud za pomoci soudního úředníka tzv. *komorníka*.³⁹

Co se týče práva sedati s meči nebo kyji, je jím myšlen důkazní prostředek - ordál soudním soubojem a určení druhu zbraní při něm. Procesní strany se budou bít s meči při půhonu o hlavu, kdežto při půhonu o příhlavní dobytek (peníze nebo věcnou kompenzaci⁴⁰) tak budou činit s kyji.⁴¹

Kapitola XV. O ohledání v bodu 246. stanoví, že při usmrcení se má přivolat komorník k ohledání těla, také se mu měly ukázat krvavé šaty mrtvého. Kdyby bylo tělo někam ukryto, má se alespoň vypovědět, že se tak stalo, a kdyby byly k dispozici už jen kosti či bylo tělo již v hrobě, má se komorník přivést alespoň k těm.⁴² Toto ustanovení se objevuje i v dalších právních památkách, svědčí to o četnosti, možná i určité obligatornosti používání tohoto důkazu při řízení o usmrcení u soudu.

3.1.4 Návrh zákoníku Karla IV.

Známý jako *Maiestas Carolina*, jde o zákonodárný pokus Karla IV. o kodifikaci zemského práva, který byl ovšem šlechtou odmítnut kvůli omezení její pravomoci a zavádění nových norem. Roku 1355 proto Karel raději prohlásil, že shořel. Z trestního práva v něm nacházíme velmi málo a přímé ustanovení o deliktu usmrcení také ne, ale upravuje související instituty, proto si některé z nich blíže rozebereme.

V ustanovení XXI. se stanoví, že soudcem ani jiným úředníkem se nesmí stát osoba psaná nebo osoba, která s největší pravděpodobností psaná bude, protože tyto funkce mají vykonávat jen počestní lidé.⁴³

---

³⁸ PALACKÝ, F. *Archiv český*. Díl první, s. 472.

³⁹ KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. Praha: Orbis, 1967, s. 155. Detailní průběh pohánění tamtéž s. 155-169.

⁴⁰ Tak si tento výraz vykládají Rauscher i Jireček - na rozdíl od Brandla. RAUSCHER, R. *Usmrcení v českém právu zemském*, s. 40-44.

⁴¹ Zde se tedy druh zbraně odvíjí od druhu půhonu, resp. předmětu řízení. Kdežto ve Statutech Konrádových (čl. 37) se kyje mají použít jen v souboji s cizinci, oproti tomu Řád práva zemského (čl. 34 a 37) stanoví meče pro urozené a kyje pro souboj měšťana se sedlákem, což zdůvodňuje tím, že jsou oba stavu poddanského a ti se podle zvyku meči nebíjí.

⁴² PALACKÝ, F. *Archiv český*. Díl první, s. 479.

⁴³ BLÁHOVÁ, M., MAŠEK, R. *Karel IV. Státnické dílo*. Praha: Karolinum, 2003, s. 183.

Článek XXXIV. navazující na článek XXXIII. zakazující spolčování urozených pro páchání násilných útoků, se zabývá komploty za účelem usmrcení jiné osoby a přísně zakazuje tuto formu trestné součinnosti, dokonce i poskytnutí rady či souhlas s tímto jednáním budou trestány na majetku a hrdle těch, co se tím proviní.⁴⁴

V článku XXXIX. se velmi příkře („Abychom ze středu stáda křesťanského lidu v našem Českém království zcela vykořenili těžký blud, jenž se protiví svatému křesťanskému náboženství a poškozuje klidný život našich oddaných věrných...“) vystupuje proti ordálům žhavým železem a vodou. Komukoli, kdo by je prováděl či při jejich uskutečňování napomáhal, bude konfiskován veškerý majetek a čeká je smrt jedním z oněch živelů.⁴⁵ Navazuje tak na opatření biskupa Arnošta z Pardubic, který zakázal účast kněží při ordálech již v r. 1343, protože jejich užívání, při nichž se nejednalo stálo, že byl díky nim nepochybný viník osvobozen, hrozilo snížit autoritu církve.

Se zákazem těchto ordálů souvisí článek LXXXVIII., který omezuje důvody souboje prakticky jen na případy zrady nebo jiné újmy způsobené královskému Majestátu nebo královské rodině a porušení zákazu zcizování hradů či území království. V následujících čtyřech článcích upravuje také řádný průběh vyzvání k souboji, kdo koho smí vyzvat a možnost zvolení si zástupců.⁴⁶

V článku CXVIII. a CXIX. se mluví o institutu psaní, upravuje se možnost a zvláštní postup v případě psaní šlechticů, vyjadřuje se idea toho, že ani lidé urození nemají být v případech psaní pro spáchání zločinů výjimkou.⁴⁷

3.1.5 Řád práva zemského

Pochází z 2. poloviny 14. století, jde o pozměněný (směrem ke zvykovému právu) a doplněný překlad latinsky psaného díla *Ordo iudicii terrae*, které některá svá ustanovení nenápadně čerpalo z odmítnutého zákoníku Karla IV. - *Maiestas Caroliny*. Týká se soudní praxe zemského práva a obsahuje tak opět z největší části právo procesní.

V prvních 51 bodech nalézáme ustanovení (mimo jiné) týkající se skutečně velmi podrobně popsaného celého procesu o hlavu a peníze z ní s různými variantami, včetně toho, když by chtěl pohánět nezletilý, procesními stranami by

---

⁴⁴ BLÁHOVÁ, M., MAŠEK, R. *Karel IV. Státnické dílo.*, s. 191-192.

⁴⁵ Tamtéž, s. 195-196.

⁴⁶ Tamtéž, s. 222-224.

⁴⁷ Tamtéž, s. 234-235.

byli osoby různého postavení, pohlaví, také postup v případě uprchnutí pachatele aj. V následujícím textu se objeví jen na některé z nich.

Hned v 1. bodě je mimo jiné uveden podobný způsob ohledání těla jako v Knize rožmberské s doplněním, že onen zakrvácený oděv má komorník zajistit a poté ho během své výpovědi ukázat před soudem, dokonce je možné o tom učinit jakýsi protokol, tedy zapsat výsledek ohledání do zemských desek, který se bude jako důkaz rovnat výpovědi komorníkově učiněné před samotným soudem.⁴⁸ Tento postup můžeme označit za velmi pokrokový a nemálo podobný moderním důkazním prostředkům.

V bodě 19. nalézáme obranu žalovaného spočívající v tvrzení „to sem musel učiniti pro jeho počátek, bráně svého života“⁴⁹ jedná se o další z okolností vylučujících protiprávnost o tzv. *počátek* spočívající v tom, že usmrcený první přímo ohrozil život žalovaného a ten se tudíž jen bránil, znamená vlastně nutnou obranu. Vyskytovali se ovšem případy, kdy soudci uznávali, že i přes takový útok usmrceného je žalovaného třeba alespoň nějakým způsobem potrestat, mnohdy čteme v rozsudcích formulaci „pro velikost skutku“, bylo proto ukládáno např. vězení a to buď nepřetržitě po dobu týdnů či měsíců, nebo povinnost dostavovat se do něj na den a noc v určité dny, jindy byl dotyčnému uložen zákaz vstupu do města.⁵⁰

V bodě 22. a následujících je upraven podrobný průběh soudního souboje. Pokud by bylo přikročeno k souboji, mají se bítí „bez oděnie, jedno v sukniech a v nohaviciech, s mečmi a za štíty, v šranciech jim připravených“⁵¹, dokonce jsou přesně stanoveny přestávky v boji, žádal-li by o ně jeden z nich.⁵² Pokud jeden druhého porazí, má přemoženému vlastnoručně setnout hlavu a položit mu ji mezi nohy, sám má pokleknout, poděkovat a vložit na tělo dva haléře. To má být zapsáno do zemských desek a velmi přísně se zakazuje další krevní msta (příbuzným poraženého) pod trestem smrti spolu s konfiskací majetku a ztrátou možnosti užívat zemské právo, která se týkala i jeho dětí. Nebo je tu ještě jedna možnost, jak může souboj skončit, vítěz může poraženého nechat žít - „lečby s královú volí a

---

⁴⁸ PALACKÝ, F. Archiv český. Díl druhý, s. 78-79.

⁴⁹ Tamtéž, s. 88.

⁵⁰ Velmi dobrý vzorek kauz usmrcení, kde figuroval i počátek, uvádí Winter ve své knize. WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst*, s. 786-790.

⁵¹ PALACKÝ, F. Archiv český. Díl druhý, s. 89.

⁵² Tamtéž, s. 90.

s panským povolením bylo mezi nimi lépe zjednáno“. ⁵³ Zřejmě se naráží na možnost sjednat smlouvu o hlavu.

Bod 41. se týká případu, kdy někdo usmrtí jiného před králem nebo soudem. Když by byl dopaden při činu, má být okamžitě sťat. ⁵⁴ Je tedy potrestán, aniž by se čekalo na podání žaloby od nějaké osoby. Můžeme v tom spatřovat jistý počátek vnímání usmrcení jako narušení obecného zájmu a jeho stíhání ex offio.

3.1.6 Práva zemská česká

Tato právní kniha od Ondřeje z Dubé – skvělého znalce zemského práva a nejvyššího zemského sudí, někdy nazývána jako Výklad na právo zemské české, pochází z období kolem r. 1400. ⁵⁵

V článku 19. se stanoví opět trojí pŕuhon o hlavu, používá se zde již vedle hlavy také slovo mord (ovšem bez zvláštního významu) a vyjmenovává osoby, které takto mohou pohánět, jde o příbuzné - pokud byl mrtvý jejich otcem, bratrem, strýcem, stryčencem (bratrancem) nebo jiným příbuzným po meči. Dále se stanoví způsob pohánění včetně způsobu ohledání těla, ten se shoduje s předchozími prameny. ⁵⁶

Bod 27. dává konkrétní návod na znění žaloby o hlavu, od které odlišuje žalobu o přihlavním dluhu. ⁵⁷ O významu přihlavního dluhu máme opět více teorií, kupříkladu Brandl tvrdí, že se jedná o náhradu peněz, které pachatel vzal oběti při usmrcení, tomu odporuje Rauscher s tím, že jde o náhradu materiální škody na rozdíl od hlavních peněz, které byly náhradou imateriální. ⁵⁸ Samotný Čáda o tom soudí, že jde v tomto článku vlastně o žalobní formuláře na dva druhy vraždy – první prostou a druhou loupežnou. ⁵⁹

3.1.7 Kniha Tovačovská

Dostáváme se k první moravské právní knize ze zvoleného okruhu právních památek. Plný název zní Paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství moravském. Pochází z konce 15. století, je dílem

---

⁵³ PALACKÝ, F. Archiv český. Díl druhý, s. 91.

⁵⁴ Tamtéž, s. 97.

⁵⁵ Více o knize a jejím autorovi např. ČÁDA, F. *Nejvyššího sudího království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká*. Praha: Česká Akademie věd a Umění, 1930, s. 3-78.

⁵⁶ Tamtéž, s. 129.

⁵⁷ Tamtéž, s. 133.

⁵⁸ RAUSCHER, R. *Usmrcení v českém právu zemském*, s. 43-45.

⁵⁹ ČÁDA, F. *Nejvyššího sudího království českého*, s. 62.

Ctibora z Cimburka a z Tovačova, který působil jako moravský zemský sudí a posléze moravský zemský hejtman.⁶⁰

V kapitole „O odkladích hlav vedle práva země“, která má v Brandlově edici číslo 210⁶¹, nacházíme pro nás velmi zajímavé detailní líčení uzavírání smlouvy o hlavu při usmrcení pána pánem či pána zemanem. Stanoví, že se strany mohou smluvit před ubrmany nebo před právem, pro druhý případ stanoví minimální limit peněžitého a věcného zadostiučinění a na závěr popisuje něco, co Rauscher⁶² nazývá *pokorou*, jde o určitý akt, v rámci kterého se pachatel symbolicky vydává do moci příbuzného oběti.⁶³

Onen minimální limit zadostiučinění je stanoven takto: „Ale podle práva lehčejší smlúva a nižší nemuož býti než pět set hřiven groší dobrých pražských, pět set funtuov vosku a padesáte postavuov sukna lanttuchu a pět set kněží ku mšem a jeden kuoň s korúuhví na hrob.“⁶⁴ A pokora je vyjádřena následovně: „sám padesátý ku pokoře jísti, bos, bez pásu a na hrob křížem lehnúti a přítel jeho najblížší má meč mezi jeho plecima koncem doluov držeti a třikrát se jeho otázati: ‘jíž-li jsem tak mocen hrdla tvého, jakož ty byl bratra mého neb přítele?’ A když dí po třikrát: ‘jíž, ale prosím pro Buoh, živ mne’ tehdy dí: ‘živím tě pro pána Boha’ a má jemu odpustiti: ale ten ve vsí potřebě jemu pomoci má, v čemž by bratr nebo přítel jeho podlé přízně pomoci měl, a má povinnen býti, všecko jemu učiniti a ve všem jemu přistáti tolikráte, kolikráte by jemu potřebí bylo, až do své smrti.“⁶⁵

V následujících kapitolách 211. a 212. je použit upravený nižší limit při usmrcení zemanína zemanínem nebo zemanína pánem a ještě nižší za usmrcení sedláka, je zde tak velmi dobře patrná nerovnost mezi stavy. Popsaný akt pokory je společný pro všechny případy.⁶⁶

---

⁶⁰ Podrobněji např. JANIŠ, D., JANIŠOVÁ, D. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. na začátku 17. století*, s. 82-100. Nebo JANIŠ, D. *Tovačovská kniha a otázka (dis)kontinuity moravského zemského práva v pozdním středověku*. In: Nodl, M., Wecowski, P. *Právní kultura středověku*. Praha: Filosofia, 2016, s. 148-164.

⁶¹ V edici z r. 1858 od K. J. Demutha se číslování kapitol neobjevuje a o dané problematice jsou uvedeny na rozdíl od Brandlových tří jen dvě kapitoly (obě na str. 119).

⁶² RAUSCHER, R. *Usmrcení v českém právu zemském*, s. 61-62.

⁶³ BRANDL, V. *Kniha Tovačovská anebo Pana Ctibora z Cimburka a Tovačova Paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Mar. Mor.* Brno, 1868, s. 116. Zajímavé je, že v městském právu se dokonce přesně určuje, kterým příbuzným je pachatel pokorou povinen a kterým ne – konkrétně není povinen k učinění pokory bratrům a příbuzným manželky usmrceného s odůvodněním, že ti mohou mít jednou jiného švagra, protože se vdova může znovu vdát oproti dětem a jiným příbuzným, kteří již nikdy otce a příbuzného namísto tohoto mrtvého mít nebudou. Kap. XXVIII, art. X. JIREČEK, J., JIREČEK, H., *M. Brikcího z Licka Práva městská dle textu z r. 1536*. Praha: Právnícká jednota, 1880, s. 187.

⁶⁴ BRANDL, V. *Kniha Tovačovská*, s. 116.

⁶⁵ Tamtéž, s. 116.

⁶⁶ Tamtéž, s. 117.

V závěrečné části kapitoly 212. je zdůrazněno, že uzavření smlouvy je čistě na vůli příbuzných oběti a že k ní nemají být pánem nuceni. Též se stanovuje, že vražedníkům a morděřům nemají býti vydávány glejty.⁶⁷

3.1.8 O právech, súdiech, a dskách země české knihy devatery

Tento soupis českého zemského práva skládající se (jak samotný název napovídá) z devíti knih vznikl na přelomu 15. a 16. století, jde o dílo Viktorina Kornela ze Všehrd, který působil jako úředních zemských desek Je poslední právní knihou zemského práva před jeho kodifikací.

Kniha druhá, kapitola 11., bod 3. vyjadřuje pravidlo, že se na rozdíl od jiných u pŕhonů z hlavy a z peněz žaluje ze dvojího, totiž z hlavy a z peněz příhlavních, s uvedením konkrétního příkladu v bodě následujícím.⁶⁸

Kniha třetí, kapitola 7., bod 17. stanoví, že nezletilí nemají být poháněni ani sami pohánět, výjimku tvoří hlava a peníze. Když by byl usmrčen nezletilcův otec, bratr, strýc nebo jiný příbuzný, nemá se čekat, až nabyde zletilosti, ale má právo ihned pachatele pohnati a nezvládne-li pro svůj nedostatečný věk vystupovat a činit procesní úkony u soudu sám, může tak za něj učinit jeho příbuzný nebo někdo jiný (dokonce ho zastoupit i v souboji).⁶⁹

V knize třetí, kapitole 21., bodu 4. můžeme sledovat zajímavou věc, vyjmenovávají se zde rozličné druhy pŕhonů, mezi nimi je uveden pŕhon „z mordu, z hlavy a z peněz příhlavních, z vraždy“.⁷⁰ Přitom na jiných místech se objevují a průběžně zaměňují slova mord, zabil, vrah a morděř, a to zcela bez náznaku nějakého jejich rozdílného významu. Z toho usuzuji, že i přes uvedení jednotlivých druhů pŕhonů ani tento pramen jako všechny výše uvedené ještě nečiní rozdíl mezi jednotlivými pojmy ve smyslu rozdílných skutkových podstat.

Kniha třetí, kapitola 22., bod 7. uvádí z hlavy a peněz příhlavních trojí pŕhon.⁷¹ O ostatních druzích pŕhonů, které by souvisely s usmrčením (uvedených o odstavci výše v kap. 21 bodu 4.), se nezmiňuje.

---

⁶⁷ BRANDL, V. *Kniha Tovačovská*, s. 117.

⁶⁸ JIREČEK, H., M. *Viktorina ze Všehrd O právech země české knihy devatery*. Všehrd: Praha 1874, s. 50.

⁶⁹ Tamtéž, s. 112.

⁷⁰ Tamtéž, s. 147.

⁷¹ Tamtéž, s. 149.

Kniha třetí, kapitola 24., bod 11. mluví o oznamování usmrcení úřadům a o ohledání podle stejných pravidel jako v předchozích pramenech s tím, že výpověď komorníka se již zaznamenává do zemských desek obligatorně.⁷²

3.1.9 Kniha Drnovská

Druhý pramen z moravského prostředí ve zvoleném okruhu právních památek pochází z první poloviny 16. století, je dílem Ctibora Drnovského z Drnovic. Jedná se o přepracování a doplnění (zejména konkrétními soudními nálezy) Knihy Tovačovské.

V části O odkladích hlav podle práva je stanoveno, že příbuzní mohou svolit nehledě na společenské postavení oběti, aby „vrah hlavu odkládal podle práva“ s důrazem na to, že je to jejich právo ne povinnost.⁷³ Jedná se o uzavírání smlouvy o hlavu.

Následuje část Odklad za pána a mluví se v ní stejně jako v Knize Tovačovské o vyměření odškodnění za usmrcení (identická výše) a o podstoupení totožné pokory, navíc obsahuje konstatování o běžném zvyku ručit za pokoj (mír) příbuznými obou stran.⁷⁴

Hned za ní je uvedena část s názvem O odkladu hlavy za zemana, obsahuje zadostiučinění s oním stejně sníženým limitem jako v Knize Tovačovské.⁷⁵

V následující části O odkladu hlavy sedláka je taktéž snížený limit jako v Knize Tovačovské a navíc výslovné ustanovení o tom, že při uzavírání smlouvy před ubrmany se limitem řídit nemusí, můžou stanovit vyšší či nižší podle příčiny smrti. Končí větou „A pakli nechtí k odkladu ani k smluvě⁷⁶ (svoliti), mohú vrahovi právem smrt učiniti, jakúž mu právo najde.“⁷⁷ To značí, buď bude uzavřena smlouva o hlavu, nebo se bude konat klasické soudní řízení s rozhodnutím o trestu pro pachatele na jeho konci.

V částech O mord půhon i nález v Olomúci a O mordu rytířského člověka půhon i nález nacházíme dva soudní případy z let 1525 a 1524, v prvním kauzu o přiznaném usmrcení mečem v tvrzené opilosti, kdy byl pachatel uvězněn a posléze

---

⁷² Tamtéž, s. 155.

⁷³ BRANDL, V. *Kniha Drnovská*, Brno, 1868, s. 101. Jsem si vědoma vad této edice, které vytýkal Čáda (ČÁDA, F. *Kniha zvaná drnovská*, In: Studie o rukopisech XI., Praha: Ústřední archiv ČSAV, 1972, s. 5 a násl.), nicméně žádná jiná k dispozici není.

⁷⁴ BRANDL, V. *Kniha Drnovská*, s. 101-102.

⁷⁵ Tamtéž, s. 102

⁷⁶ Mohli bychom z toho snad usuzovat, že výraz odklad je použit pro soudní a smlouva pro ubrmanskou dohodu o hlavu?

⁷⁷ BRANDL, V. *Kniha Drnovská*, s. 102.

odsouzen k trestu smrti stětím. A ve druhém usmrcení tesákem poté, co oběť pachatele slovně urážela a strkala do něj, zde byl pachatel nepotrestán kvůli tomu, že usmrčený „počátek hanebnými slovy i skutkem učinil“, tedy kvůli okolnosti vylučující protiprávnost.⁷⁸

3.1.10 Vladislavské zřízení zemské

Také Zemské zřízení království českého, jde o první kodifikaci českého zemského práva, vznikla za vlády Vladislava II. Jagelonského (podle něj získala svůj název) a byla vydána v r. 1500, lví podíl na jejím textu měl královský prokurátor Albrecht Rendl z Oušavy.⁷⁹

Jsou případy, kdy je jednání, v němž figuruje i usmrcení podřazováno pod jiné trestné činy. Zde v článku 428. za delikt moci, „kdož by na koho v stráži stával, chtě jej jieti a škodu mu učiniti aneb jej zamordovati“. ⁸⁰ Stieber toto ustanovení chápal jako zákeřnou či loupežnou vraždu.⁸¹

V článku 455. je odkazováno na ustanovení připisované Karlu IV., že v případě usmrcení má být pachatel žalován na svém soudě. „Že ktož by koli člověka zabil, ten vražedník z toho mordu aneb z hlavy na svém právě neb soudu, k kterémuž příleží a přisedí, a ne na jiném, totižto zemanín v zemském, man na manském, měštěnin na městském právě nařiekán neb viněn býti má.“ ⁸² Tedy má být soudní pravomoc stanovena podle stavovské příslušnosti pachatele.

Článek 456. pojednává o kvalifikovaném usmrcení spočívajícím v postavení oběti, jde o případ, kdy by někdo napadl nebo usmrtil komorníka jedoucího vykonávat svou pravomoc, z důvodu, aby mu v takovém výkonu zabránil. Bude potrestán propadnutím majetku a smrtí.⁸³ Jedná se o případ trestání ex offio, z důvodu ochrany výkonu veřejné moci.

V článku 459. se stanoví povinnost složení peněžité záruky v případě, že někdo někoho zabil a „měl toho jakú výmluvu, volaje se na právo“ (zřejmě je tím

---

⁷⁸ BRANDL, V. *Kniha Drnovská*, s. 102-103.

⁷⁹ Z literatury např. JANIŠ, D., MALÝ, K., PÁNEK, J. *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7. - 8. prosince 2000 v Praze*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky a Ústav právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy, 2001. Nebo KREUTZ, P., MARTINOVSKÝ, I. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007.

⁸⁰ KREUTZ, P., MARTINOVSKÝ, I. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, s. 219.

⁸¹ STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*, s. 62.

⁸² KREUTZ, P., MARTINOVSKÝ, I. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, s. 232.

⁸³ Tamtéž, s. 232-233.

myšleno tvrzení existence nějaké okolnosti vylučující protiprávnost), pokud by „jej propadl a k takovému právu nedostál“ záruka propadá královské pokladně.⁸⁴

Článek 501. změkčuje nerovnost mezi stavy, kdy je dáváno právo příbuzným oběti (služebníka), kterou by bez její viny usmrtil její pán, takového pána nehledě na jeho stav pohnati „před soud a právo zemské“ a ten je povinen z toho odpovídat.

85

V článku 503. můžeme pozorovat ustanovení o nepřímém pachatelství a neodpovědnosti tzv. živého nástroje vykovávajícího rozkaz. Pokud by některý služebník cokoli učinil z rozkazu svého pána a prokáže se, že tomu tak skutečně bylo, služebník nebude odpovědným.⁸⁶

Články 558., 560., 561. upravují stíhání, zadržování, vydávání a trestání pachatelů mordů a loupeží.⁸⁷

Článek 563. dokládá, že v případě mordů a loupeží byly podnikány preventivní opatření, a to v podobě povinného vymýcení stromů v dané vzdálenosti z každé strany kolem silnic vedoucích přes lesy. Podobně čl. 564, který jako prevenci před krádežemi, loupežemi a mordy ukládá povinnost stíhat a dodávat k potrestání pobudy a povaleče, dokonce povinnost poskytnout k těmto účelům své vězení.⁸⁸

K redakcím Vladislavského zřízení došlo v letech 1530, 1549, 1564, poslední jmenované platilo až do Obnoveného zřízení zemského v r. 1627.⁸⁹

3.1.10.1 Zemské zřízení z r. 1530

Vladislavské zřízení z roku 1530 obsahuje ustanovení týkající se usmrcení v hlavě XIII. O mordech, v článku 187. se stanoví, že pokud by byl někdo přistižen při činu (páchání usmrcení), má být zadržen a eskortován na Pražský hrad a tam má být předán do vazby. Jestliže by šlo o šlechtice nebo pána s dobrou pověstí, tak stačí, když se zaváže, že se do čtrnácti dní sám k těmto úředníkům dostaví, nebo byl-li už eskortován a jeho postavení se zjistí až tam, má být zváženo jeho propuštění pod stejným slibem. Pokud by ovšem nebyl někdo zadržen při činu, ale až na útěku z něj, nemá možnost vyhnout se vazbě takovým slibem. Když by se pak takový člověk propuštěný z vazby na slib k soudu nedostavil, mají být uspokojeni

---

⁸⁴ KREUTZ, P., MARTINOVSKÝ, I. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, s. 233.

⁸⁵ Tamtéž, s. 246.

⁸⁶ Tamtéž, s. 247.

⁸⁷ Tamtéž, s. 260-261.

⁸⁸ Tamtéž, s. 261-262.

⁸⁹ Blíže k revizím JANIŠ, D., JANIŠOVÁ, D. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. na začátku 17. století*, s. 59-65.

dědicové nebo příbuzní usmrčeného z pachatelova majetku a to ve výši jeho jedné třetiny. Také se zde ještě řeší případ, když by podezřelý z usmrcení utekl na cizí či svůj zámek nebo tvrz a nechtěl se dostavit k soudu.⁹⁰

Článek 188. řeší usmrcení pána nebo šlechtice měšťanem, které by se odehrálo mimo město. Pachatel má být předán a souzen podle městského práva na městském soudu, a pokud by byl shledán vinným, nemá mu být uložena peněžité pokuta, kterou městské právo za usmrcení připouští, nýbrž má být trestán na hrdle.⁹¹

Ve velmi obsáhlém článku 189. nalézáme řešení případu, když by pán, rytíř nebo měšťan usmrtil osobu stavu selského. Upravuje se zde, komu mají skládat slib, že se dostaví na soud, včetně postupu, když by z místa činu uprchli. Dále se řeší způsob obesílání na soud se všemi možnými variantami. Pokud by se následně neprokázalo, že „jest takový mord bezelstně, z hodných příčin a bráně se násilí svému, učiniti musil“ (tedy nespáchal by ho za okolnosti vylučující protiprávnost), má pachatel zaplatit pánovi usmrčeného sto padesát kop grošů českých, z toho má pán dát dvě třetiny dětem nebo manželce a sám si třetinu ponechat. Když by manželky ani dětí nebylo, má vyplatit jeho příbuzným polovinu sumy a druhou polovinu si ponechat (řeší se i co s případem, když by pán nechtěl danou částku vyplatit). Existuje však případ, při kterém by se z toho pachatel nemohl „vyvléknout“ pouhým zaplacením pokuty, ale čekal by ho trest mnohem horší. Záleželo totiž na zvážení zemských soudců, „uznali-li by spravedlivě při tom mordů jakau nešlechtnost, pro kterauž by hoden byl hrdlo ztratiti: budau moci a mají na jeho hrdlo rozsudek učiniti.“⁹²

Tento článek pokračuje dále řešením usmrcení spáchaným osobami selskými jedna na druhé. Vyřizovat toto usmrcení lze přes jejich pány, kteří k tomu mají právo a povinnost, rozvádí se zde všechny možné varianty, které mohou nastat včetně možnosti uložení peněžité pokuty pánovi, který by svého člověka nepostavil před soud.⁹³

3.1.10.2 Zemské zřízení z r. 1549

Článek A. 7. této redakce pojednává o soudní příslušnosti sporů o hrdlo a o čest, mají být řešena před soudem zemským, připomíná se, že to vyplývá ze starého

---

⁹⁰ JIREČEK, J., JIREČEK, H. *Zřízení zemská království českého XVI. věku*, Praha: Všehrad, 1882, s. 71-72.

⁹¹ Tamtéž, s. 73.

⁹² Tamtéž, 73-74.

⁹³ Tamtéž, s. 74-76.

zvyku a řízení může soudit i král. Opět se připomíná norma připisovaná Karlu IV. o příslušnosti, že každý má být souzen o hlavu na soudu příslušejícím jeho stavu a zmiňuje se také možnost uzavření smlouvy o hlavu.⁹⁴

V článku R. 34.⁹⁵, v kapitole O mordech se stanoví totéž, co v zemském zřízení z r. 1530 v článku 187.

Taktéž článek R. 35.⁹⁶ odpovídá svým obsahem článku 188. zemského zřízení z r. 1530.

Právě tak má článek R. 36.⁹⁷ shodný text s článkem 189. zemského zřízení z r. 1530.

Článek R. 37. upravuje vlastně územní působnost zemského zřízení a souvisejících norem, když stanoví, že usmrcení spáchané cizozemcem nehledě na jeho stav, pokud by se tohoto jednání dopustil v našem království a byl chycen při činu, se má posuzovat stejně jakoby se skutku dopustil vlastní obyvatel.⁹⁸

Článek R. 38. opět připomíná „slavné“ ustanovení o jurisdikci soudů Karlem IV., kterou doslovně převzal do Práv městských Království českého i Koldín.

3.1.10.3 Zemské zřízení z r. 1564

Tato redakce se, co se týče článků týkajících se usmrcení, příliš neliší od předchozích.

Rozdíl nacházíme v článku K. 36., které rozvíjí článek R. 37. ze zemského zřízení z r. 1549 o cizozemcích páchajících usmrcení. Kromě předešlé verze textu se objevují další ustanovení týkající se této problematiky. A to, že má být tento cizozemec zadržen a pokud je pán či rytíř, má být eskortován na Pražský hrad a předán do rukou nejvyššího pražského purkrabího nebo jeho zástupce. Jestliže by byl „osoba městská neb obecního řádu a též koho z nižšího řádu zamordoval“, má být vydán právu v místě, kde se tohoto jednání dopustil nebo nejbližší popravě a tam být souzen (v rámci českého království).⁹⁹

---

⁹⁴ JIREČEK, J., JIREČEK, H. *Zřízení zemská království českého XVI. věku*, s. 137-138.

⁹⁵ Tamtéž, s. 346-349.

⁹⁶ Tamtéž, s. 349.

⁹⁷ Tamtéž, s. 350-353.

⁹⁸ Tamtéž, s. 353.

⁹⁹ Tamtéž, s. 595.

3.1.11 Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích

Jde o dva dodatky Vladislavského zřízení z let 1517 a 1524. Svatováclavská smlouva je mírovým kompromisem mezi šlechtou a městy reagujícím na výrazně prošlechtické znění Vladislavského zřízení, které bylo městy odmítnuto. A zřízení o ručnicích je vlastně předpisem upravujícím držení, resp. zejména nošení a užívání střelných zbraní.¹⁰⁰

Ve Svatováclavské smlouvě se v článku 6. navazuje na ustanovení Vladislavského zřízení 455. o soudní příslušnosti a opakuje, že z hlavy má být ten, kdo někoho usmrtí viněn na svém soudě, dané ustanovení rozvíjí a stanoví příslušnost a další podrobnosti i pro jiné případy.¹⁰¹ Ve svatováclavské smlouvě je obecně mnoho ustanovení vyjasňujících spory o soudní jurisdikci mezi šlechtickými a městskými soudy, což je pochopitelné.

Ve Zřízení o ručnicích nacházíme již v předmluvě tvrzení o tom, že se mimo jiné za pomoci ručnic děje „mnoho nestatečných a nerozšafných mordů“ a proto se jejich používání zakazuje (není to tak v tehdejší právní řádě poprvé, ustanovení o omezování a zakazování ručnic se objevilo v celé řadě předchozích předpisů), z dalších článků vyplývá, že se zákaz vztahuje zejména na jejich nošení „nemají s nimi choditi ani jezdit“.¹⁰² Kdo zákaz porušil, vystavoval se postihu pokuty (nebo alternativně vězení) a zabránění zbraně.¹⁰³ V článku 19. je stanoven trest smrti pro pachatele jakéhokoliv stavu za použití zbraně proti jinému, přestože by nevystřelila nebo vystřelila, ale minula cíl - trestá se zde již pouhý úmysl druhého usmrtit.¹⁰⁴ Článek 20. se týká samotného přímého usmrcení jiného za pomoci ručnice, má být trestáno stejně jako mord.¹⁰⁵

3.1.12 Zemská zřízení moravská

První moravská kodifikace zemského práva je mladší než ta česká. Právní řád zde byl do té doby upravován zemskými míry na Moravě oproti Čechům hojně využívanými. Zemské míry též landfrýdy, jejichž původním cílem bylo zajištění míru a jeho případné znovunastolení, se časem vyvinuly a postupně byly zemským

---

¹⁰⁰ Blíže např. FRANCEK, J., 24. 10. 1517. *Svatováclavská smlouva. Urození versus neurození*. Praha: Havran, 2006, 122 s. MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha: Linde, 2005, s. 101-103.

¹⁰¹ KREUTZ, P., MARTINOVSKÝ, I. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, s. 271.

¹⁰² Tamtéž, s. 287.

¹⁰³ Tamtéž, s. 288-291.

¹⁰⁴ KREUTZ, P., MARTINOVSKÝ, I. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*, s. 291.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 291.

zřízením obsahově velmi podobné. Rozdíl však byl v jejich formě, protože zemské míry byly uzavírány jako smlouvy s mnoha jmény a pečeti identifikovatelnými přístupujícími stranami, z nichž jednou byl i panovník.¹⁰⁶

Zemské zřízení prošlo v předbělohorském období od jeho první verze z r. 1535, která byla spíše procením předpisem a byla tak užívána spolu s Tovačovskou a Drnovskou knihou, několika redakcemi. Konkrétně v letech 1545, 1562 a 1604.¹⁰⁷ Při bližším srovnání se v nich články týkající se usmrcení převážně shodují, proto budou uvedeny jen následující články z redakce z r. 1604.

Článek 3.14 obsahuje zákaz vydávání glejtů mimo jiné také mordýřům bez povolení krále nebo hejtmana. Pokud by tak někdo učinil, byl považován za pomocníka a trestán stejně.¹⁰⁸

Článek 164 upravuje počet instancí u sporů poddaných týkajících se mordů, kteří se s povolením vrchnosti soudili v rámci městského práva u městských soudů a žádali je o naučení, aby „od téhož práva městského dále nikam apelací jíti a brána bejti nemohla“.¹⁰⁹

V článku 185.2 můžeme pozorovat vymezení soudní jurisdikce městských soudů, jde o to, kdy mohou být souzeni a trestáni osoby jiných stavů než městského a poddanského podle městského práva. Za příklad se dává, že se tak může učinit v případě, kdy je v královském městě hostinským mordýř (a jemu podobní) po právu zadržen. Má se mu dát možnost zprostředkovaně o tom informovat svého pána a příbuzné.¹¹⁰

V článku 187.1 se setkáváme s preventivním opatřením proti mordům a loupežím v podobě odstranění dřevin podél silnic za účelem zpřehlednění jejich okolí, jak je známe z Vladislavského zřízení zemského, zde už se ovšem mluví o všech cestách a silnicích, kde se trestná činnost děje, nejen o těch lesních.¹¹¹

3.2 Právní památky městského práva

Při stručném popisu městského soudního řízení byla zmíněna specifická povaha městského práva. Velmi dobře jí vystihl K. Malý: „Soubor právních

---

¹⁰⁶ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 129-130. JANIŠ, D., JANIŠOVÁ, D. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. na začátku 17. století*, s. 35, podrobněji s. 100-110.

¹⁰⁷ Blíže např. JANIŠ, D., JANIŠOVÁ, D. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. na začátku 17. století*, s. 125-246.

¹⁰⁸ JANIŠOVÁ, J. *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha: Skriptorium, 2015, s. 303.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 403-404.

¹¹⁰ JANIŠOVÁ, J. *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*, s. 430.

¹¹¹ Tamtéž, s. 436.

předpisů, které upravovaly právní poměry městských obyvatel ve středověku a v raném novověku, označovaný jako městské právo, představuje v dějinách právní kultury zvláštní fenomén. Je tomu tak zejména proto, že městské právo upravovalo v celé Evropě právní vztahy, jež se podstatně lišily od ostatních právních předpisů, kterými žila feudální společnost, jejíž hospodářské vztahy byly založeny především na držbě půdy a poddaných. Právo platné v městských komunitách upravovalo především vztahy vznikající mezi svobodnými výrobcí a podnikateli, a právě proto se stalo vhodnou půdou k recepci římského práva a spolu s právem kanonickým zprostředkovalo středověké společnosti základní rysy a principy antické právní kultury. To platí také pro vývoj a číření městského práva v českých zemích, kde se městské právo uplatnilo a rozšířilo pod vlivem práva saského a jihoněmeckého.“¹¹²

Oněmi vlivy práva saského a jihoněmeckého má na mysli dvě hlavní oblasti městských práv, které se na našem území vytvořily. Založení určitého města se neobešlo bez jeho právní stránky, tu představovalo tzv. městské privilegium obsahující i úpravu poměrů ve městě (právo, organizace správy a soudnictví, postavení obyvatel). Právní úprava ovšem nebyla tvořena pro každé město zvlášť, ale šlo o přikázání již existujícího právního vzoru, kterým se poměry ve městě budou řídit. Tyto právní vzory přejímané z německého prostředí určovaly pro futuro rodinu městského práva, ke kterému bude ono město náležet, jeho místo ve svébytné soustavě městských práv. Existovaly dvě hlavní oblasti: první oblast byla ovlivněna právem severoněmeckým tzv. sasko-magdeburským, druhá oblast zase jihoněmeckým tzv. švábsko-norimberským právem. Ta první z nich měla vliv na severní Čechy a Moravu, kde vrchní stolice tvořila města Litoměřice a Olomouc. Druhá, střední a jižní část Čech a Moravy, měla vrchní stolice ve Starém Městě pražském a v Brně. K tomu se vyvinul specifický okruh města Jihlavy. Podle toho, či právo město dostalo, patřilo k jedné z těchto oblastí a řadilo se do užší rodiny městského práva, které pro něj znamenalo i určení tzv. vrchního práva, tedy města, kam se bude obracet s žádostí o naučení nebo, které bude fakticky tvořit jeho instančně nadřízeného.¹¹³

Mezi městskými právními památkami můžeme nalézt knihy statutů (právních předpisů města), soudní knihy (zápisy ze soudních procesů) a také právní knihy, které tvořily směs soudních nálezů a procesních ustanovení. Byly tvořeny pro

---

¹¹² MALÝ, K., ŠOUŠA, J. jr. (eds) *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference "Práva městská Království českého" z 19. - 21. září 2011, Praha.* Praha: Karolinum, 2013, s. 9.

¹¹³ KEJŘ, J. *Vznik městského zřízení v českých zemích.* Praha: Karolinum, 1998, s. 137-172.

každou oblast práva zvlášť, z okruhu severoněmeckého je známa např. Míšeňská kniha, kodex Václava z Jihlavy či Donát, z okruhu dolnoněmeckého např. Kniha písaře Jana a Otakarova práva.¹¹⁴

V 16. století se vyskytly první snahy o unifikaci těchto roztržitých městských práv, prvním pokusem k vypracování zákoníku městského práva byly Brikcího Knihy práv městských, které ovšem svého cíle nedosáhly. Oficiální kodifikací městského práva se stala až Koldínova Práva městská Království českého. Ustanovení týkající se usmrcení z těchto dvou děl si nyní rozebereme.

3.2.1 Knihy práv městských

Jde o právní knihu městského práva od Brikcího Kouřimského z Licka z první poloviny 16. století, která se pokusila unifikovat městské právo. Vycházejí z právní knihy městského práva ze 14. století - z brněnské Knihy písaře Jana, sice se nestaly závaznou právní kodifikací, ale městskými soudy užívány byly.

Setkáváme se zde s četnou úpravou vztahující se k usmrcení (pochopitelně opět převážně procesního charakteru), jsou vybrány ty části, ve kterých je možno nalézt i určitá hmotněprávní ustanovení.

V kapitole I. článku XXXVIII. můžeme sledovat případ, kdy fakticky dojde k zániku trestní odpovědnosti za usmrcení promlčením, stane se tak díky přetrvávajícímu soukromoprávnímu charakteru žalob z usmrcení. Jde o případ, kdy manželka i děti oběti ztratí právo žalovat, protože usmrcení ani po delší době neohlásili.¹¹⁵

Kapitola XX. článku XXXI. stanoví pokutu za vraždu 30 hřiven, zřejmě se jedná jen o platbu veřejné moci nikoli odškodnění pro příbuzné.¹¹⁶

V kapitole XXVI. článku II. nacházíme (mimo jiné) pokyn k ukládání alternativního trestu u usmrcení, tedy pokutu namísto trestu smrti.¹¹⁷

---

¹¹⁴ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 134. K Míšeňské právní knize včetně edice v německém jazyce SPÁČIL, V., SPÁČILOVÁ, L. *Míšeňská právní kniha. Historický kontext, jazykový rozbor, edice*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2010. K brněnskému městskému právu třídílná kniha, edice v latinském jazyce FLODR, M. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století. I. Úvod a edice.; II. Komentář.; III. Rejstříky a přehledy*. Brno: Archiv města Brna, 1990, 1992, 1993. K počátkům brněnskému městskému právu také FLODR, M. *Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359)*. Brno: Matice moravská, 2001. Ke Kodexu Václava z Jihlavy včetně edice v latinském a částečně německém jazyce SPÁČILOVÁ, L., SPÁČIL, V. *Památná kniha olomoucká (kodex Václava z Jihlavy) z let 1430-1492, 1528*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004.

¹¹⁵ JIREČEK, J., JIREČEK, H., *M. Brikcího z Licka Práva městská dle textu z r. 1536*. Praha: Právnická jednota, 1880, s. 46.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 141.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 165-166.

Kapitola XXVIII. artikul IX. nám ukazuje zajímavý případ odpovědnosti za exces a také nevědomou nedbalost v případě, kdy někdo někomu rozkáže jiného jen zbít a výslovně zakáže ho zabít. Jenže příkazník ho přesto zbijí tak, že mu způsobí smrt. Tehdy bude povinen zaplatit pokutu za vraždu ten, kdo bití přikázal, „poněvadž rozkazující by byl u vině, že to skrze něho pochází, na to měl mysliti a pomněti“. ¹¹⁸

Kapitola XXVIII. artikul IX. řeší usmrcení, v němž bychom mohli spatřovat případy skutkového omylu či druhů nedbalosti, a to v následující kauze - někdo se snaží na frekventované cestě ulovit ptáka a přitom usmrtí člověka. Za těchto okolností nemá být „pro takové zabít“ trestán na hrdle ani na těle, ale má to napravit zadostiučiněním. Pokud by ale tři svědkové vypověděli, že na něj volali, ať nestřílí/nehází „odsauzení hlavy podstaupí“. A v případě, že by ona cesta vedla mezi lidskými obydlími, bude trpěti „muku, kteráž na vražedníka slušie“. ¹¹⁹

Kapitola XLI. artikul II. obsahuje (mimo jiné) relikty dob minulých, totiž beztrestnost usmrcení manželky a jejího milence. ¹²⁰

Kapitola XLIII. artikul I. je jako jedna z mála skoro čistě hmotněprávním ustanovením. Obsahuje pojmové odlišení (ve smyslu samostatných skutkových podstat) vraždy a mordu. *Mord* je vlastně loupežná vražda, při které pachatel (*morděř*) „když druhého zabí, zbožie ¹²¹ od něho bere“. Není to ale jediná varianta jednání tohoto trestného činu, protože za morděře je brán i ten, kdo někoho usmrtí ve spánku, při odpočinku, jídle nebo koupeli a také hospodář usmrtí-li nájemce nebo hosta či naopak ze ziskuchtivosti. *Vražedník* je naopak ten, kdo „bez rozumu, z hněvu, pro pomstu z malého vážení nebo z sváru, v krčmě nebo jinde učiněného, s druhým bojuje, zabí jej“. Rozdíl mezi nimi se také promítá do způsobu potrestání, protože morděře čeká vláčení po ulicích za koněm a smrt kolem, kdežto vražedníka stěží mečem. V tom samém artiklu objevuje se ještě návod a nájemná vražda, protože stejný trest jako na morděře čeká toho, „kdož jest radau neb z peněz zjednal druhého zabít“. A na konci se opět setkáváme s okolností vylučující protiprávnost v podobě usmrcení po předem vyhlášeném nepřátelství „maje záští zjevné s druhým...neb každý má se vystřiehati záloh nepřátelských“. ¹²²

---

¹¹⁸ JIREČEK, J., JIREČEK, H., *M. Brikcího z Licka Práva městská dle textu z r. 1536*, s. 187.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 187.

¹²⁰ Tamtéž, s. 242.

¹²¹ Ve smyslu majetek.

¹²² Tamtéž, s. 250-251.

Kapitola XLVIII. artikul I. stanoví druhy zavinění. „Z úmysla hřeší lotři, kteříž mají tovaryšstvo s jinými na cestách. Z kvapnosti když jeden utkne řečí na druhého skrze opilství, a potom k rukama neb železu přichodí, totiž rují se neb tepau. Z příhody pak, kdyby kdo, na lovu sa, na zvěř střelil a zabil by člověka... A kdož radau jiné navodí k zlým skutkuom.“ Tedy úmysl je připisován těm, co páchají trestnou činnost (zřejmě loupeže) v rámci zločinecké skupiny a v souvislosti s ní, kvapnost je uveden na příkladu vlivu návykové látky a příhoda je nevědomá nedbalost. A přidává se ještě návod k trestnému činu. Také se zde vlastně mluví o okolnostech trestných činů, které mají být zjišťovány a jež jsou následně zohledňovány jako přitěžující či polehčující okolnosti – „příčina, osoba, miesto, čas, jakost, velikost a příhoda“. Ve smyslu omluvitelné pohnutky k činu např. předchozího jednání oběti, věk a rozumová vyspělost pachatele, postavení či vztah oběti vzhledem k pachateli, zdali se čin stal např. v kostele, jiném posvátném místě, za denní či noční doby a výše škody.¹²³

V té samé kapitole v artiklu IV. jde o pokus o usmrcení po předchozím uvážení, který má být trestán stejně jako dokonáný čin. „Nebo při zločiněnie raději vuole zlá a skutek šetřie se, než nedostatek.“¹²⁴

Kapitola LV. atrikul V. obsahuje nám už známé usmrcení psance, kterým člověk, co ho usmrtí „pokoje neruší“. Vidíme zde ale potlačování soukromé msty, protože se zde stanoví, že lepší je předat psance veřejné moci ke spravedlivému potrestání. A pokud by stíhaný psanec utekl do cizího domu, nemá se tam usmrtit, ale pouze zadržet a informovat rychtáře, aby si ho mohl odvést.¹²⁵

V kapitole LVII. artiklu I. nacházíme doporučení, že u případů usmrcení a podobných činů se má nejdříve žalovat a pak teprve odpouštět vinu, můžeme zde tedy pozorovat změnu chápání usmrcení a to nyní již jako veřejnoprávní věci. Zvláště pak z prohlášení „...kterýmžto netoliko osoba se uráží, ale také i saud potupen bývá a pokoj královský ruší se“, tedy není vnímáno čistě jako útok proti jednici, ale i proti obecnému zájmu.¹²⁶

Kapitola LXX. artikul VI. řeší odlišení „vraždy od raněnie“ (ublížení na zdraví s následkem smrti), jde o to, jestli byla oběť schopná po činu chodit bez hole a teprve posléze by zemřela, tehdy půjde o raněnie.¹²⁷

---

¹²³ JIREČEK, J., JIREČEK, H., *M. Brikcího z Licka Práva městská dle textu z r. 1536*, s. 258-259.

¹²⁴ Tamtéž, s. 260.

¹²⁵ Tamtéž, s. 278.

¹²⁶ Tamtéž, s. 281.

¹²⁷ Tamtéž, s. 358.

Kapitola LXX artikul VIII. řeší účastenství, pojmenovává pomoc či radu k trestnému činu výrazem *volleist*.¹²⁸

3.2.2 Práva městská království českého

Jde o kodifikaci městského práva schválenou zemským sněmem v r. 1579, autorem je Pavel Kristián z Koldína. Zpočátku byl sice problém s jejich územní působností, protože města patřící k okruhu magdeburského práva je odmítala uznat za závazný pramen, to se však nakonec podařilo změnit r. 1610 a postupně byly přejímány i moravskými a slezskými městy. Najdeme v něm úpravu snad každé právní oblasti života ve městě, toto dílo je pomyslným „zlatým hřebem“ evoluce městského práva.¹²⁹

Největší pozornost bude věnována kapitole O kvaltu, vejboji a outoku, kam jsou zařazeny i různé formy usmrcení. Nacházíme zde v jiných právních památkách nevídané množství hmotněprávních ustanovení, z nichž s některými jsme již setkali v díle od Brikcího Kouřimského a která jsou i přes svoji kazuističnost na mnoha místech již velmi blízká modernímu trestnímu právu.

Nejdříve ale něco málo z kapitoly O pokutách a rozličných trestáních na přestupníky řádu a práva, která tvoří jakousi obecnou část k následujícím kapitolám s jednotlivými trestnými činy.

V článku M. VI. se stanoví druhy zavinění s jednotlivými příklady, o nichž již mluvil Brikcí, tedy jsou čtyři způsoby, jimiž lidé „hřeší aneb zaviňují“ a to z úmyslu (ona zločinecká skupina loupící a mordující na cestách), kvapnosti (náhlost a prchlivost), z příhody (ono neúmyslné usmrcení při lovu, protože „skutkové a účinkové zlí a nešlechtní vůli a úmyslem hřešících se rozeznávají“) a skutkem („když jeden nad druhým svou vůli provozuje a skutek vykonává pod řádem a právem“).¹³⁰

Článek M. XIV. vyjadřuje preventivní účel „pokut a pomst“, tedy to, že mají sloužit k nápravě a také jejich vázanost na osobu, tedy nemožnost přechodu na dědice či příbuzné, protože má být trestán jen ten, kdo se provinil – trest je personální. To se vyjadřuje i uvedením podoby této zásady v římském právu v

¹²⁸ JIREČEK, J., JIREČEK, H., *M. Brikcího z Licka Práva městská dle textu z r. 1536*, s. 358-359. Je to zvláštní, protože v kapitole I. artiklu XXIV. a také v kapitole XX artiklu XLIII. se setkáváme s *volleist*, ale tady je tak označen úklad vraždy. Tamtéž s. 40 a 144.

¹²⁹ K osobě Pavla Kristiána Koldína např. PEŠEK, J. *Pavel Kristián z Koldína – život a kariéra*. In: Malý, K., ŠOUŠA, J. Jr. (eds) *Městské právo ve střední Evropě*. Sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference "Práva městská Království českého" z 19. - 21. září 2011, Praha. Praha: Karolinum, 2013, s. 25-62. K obsahu díla samotného MALÝ, K. a kol. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, s. 623-736.

¹³⁰ MALÝ, K. a kol. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*, s. 269-270.

následujícím článku M. XV.¹³¹ V článkách M. XVII. - M. XIX. nalzáme obdivuhodně moderní vyjádření zásad trestání a ukládání trestů – přiměřenost, individualizace sankcí, humanity, zohledňování konkrétních okolností činu a osoby pachatele.¹³² Soudci jsou nabádáni žalovaného vždy vyslechnout a u „při hlavních, které by se vztahovaly k stracení cti, hrdla a statku a slovou *causae criminales*“, mají věnovat zvláštní pozornost důkazům a okolnostem případu svědčících o vině či nevině pachatele, vše důkladně zvážit a vyvarovat se spěchu (M XXII. - M XXIV).¹³³

V článku M. XXXIX. se stále ještě připouští svépomoc při nachytání manžela nebo manželky in flagranti při nevěře, nebo když by při takto nachytral otec dceru „tehdy oba, totiž cizoložníka i cizoložnici zabítí může a žádné pokuty pro to neponese“.¹³⁴

Článek N. III. pojednává o deliktu „vis publica seu violentia, moc aneb zjevné násilí“, v rámci kterého se také stanoví, že kdo by „...na koho v stráži stával, chtěje jej jíti škodu mu na zdraví učiniti aneb jej zamordovati, aneb na koho zomyslně šel aneb jel, chtěje jej zamordovati aneb zraniti, by mu pak žádné škody neučinil ani ho nezranil, a to dostatečně bylo naň provedeno na schválení soudu podle práva, tehdy ten každý napřed čest, hrdlo stratí a statek jeho na Jeho Milost královskou připadne.“¹³⁵, tento čin bude, jak je z ustanovení vidět, velmi přísně potrestán, aniž by došlo k jeho dokonání, stačí, když by se u soudu prokázal pouhý pokus.

V následující kapitole článku N. XXVII. můžeme pozorovat vliv římského práva, který se v právu městském projevoval nejvíce.¹³⁶ Činí rozdíl mezi usmrcením člověka „krví nespojeného“, které nazývá *homocidium* a usmrcení příbuzného zve *parricidium*, také popisuje jejich trestání u Římanů – zašití pachatele se psem, kohoutem, hadem a opicí a vhození do vody s dovětkem, že u nás se trestá dle našeho obyčeje.¹³⁷ Tento trest byl velmi krutý, ale velice dobře ukazuje postoj společnosti k páchaní takových činů.

---

¹³¹ MALÝ, K. a kol. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*, s. 271.

¹³² Tamtéž, s. 272.

¹³³ Tamtéž, s. 273-274.

¹³⁴ Tamtéž, s. 277.

¹³⁵ Tamtéž, s. 279.

¹³⁶ K římským právním prvkům v této právní památce např. SKŘEJPEK, M., FALADA, D. *Římské právo v Koldínově díle*. In: MALÝ, K., ŠOUŠA, J. jr. (eds) *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference "Práva městská Království českého" z 19. - 21. září 2011, Praha*. Praha: Karolinum, 2013, s. 125-164.

¹³⁷ MALÝ, K. a kol. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*, s. 285. Utopení v pytli s těmito zvířaty u Římanů mělo symbolický charakter, každé zvíře zobrazuje špatnou vlastnost nebo vztah pachatele k rodičům. Tento způsob smrti byl uplatňován v sousedním Sasku za usmrcení dítěte, tam se ovšem nahrazovala nedostupná zvířata jako opice kočkou a had jeho vyobrazením.

V článku N. XXVIII. se vysvětluje, že „vražda nic jiného není, než když člověk člověka v půtce aneb v svádě zabí“ a ukazuje rozdíl mezi vražedníkem a mordérem, který je popisován identicky jako u Brikcího s uvedením stejných příkladů.¹³⁸ Výraz zabít se zde a v následujících člancích používá ve významu způsobení smrti a tedy nikoli jako v současném právu privilegovaná vražda.

Článek N. XXIX. pak k definici morděře přidává i pachatele, který proti jinému použije střelné zbraně a to i tehdy, když nedojde k jeho usmrcení, protože mají být trestány nejen vykonané skutky, ale i úmysly, které by nebyly pro nějakou překážku dokonány. Setkáváme se zde tak se stanovením trestnosti pokusu.¹³⁹

Článek N. XXX. přidává další způsob spáchání mordu úmyslným usmrcením či pouhým pokusem o něj a to přepadem ze zálohy – „kdož by koli ouklady aneb zálohy někomu stroje, na něj očekávaje, číhaje...“ se stanovením, že tento úkladný morděr má být trestán vláčením na provaze za koněm až „na rozhraní“, tam má být lámán kolem, pak do něj být vpleten a ponechán na něm vystaven ostatním pro výstrahu.¹⁴⁰

N. XXXI. upravuje uložení trestu smrti stětím za úmyslné usmrcení (vraždu) pro pachatele mužského či ženského pohlaví. Dále se stanoví, že takto nemají býti trestáni nezletilí a osoby bez zdravého rozumu. U nezletilců je třeba podle uvážení soudců vzhledem k osobě pachatele a okolnostem činu uložení trestu ve formě spravedlivé pokuty. Následuje rekapitulace určených trestů – pro vražedníka stětí, pro morděře lámání kolem a přidává se trest pro loupežníka/zloděje, ten má být oběšen.¹⁴¹

V článku N. XXXII. se setkáváme s ustanovením o formách účastenství, jako morděr má být totiž trestán ten, kdo by „na někoho navozoval, velel i rozkazoval, radu dával, ouplatky činil“.¹⁴²

N. XXXIII. stanoví, že za vražedníka bude považován i ten, kdo měl sice úmysl jiného usmrtit, ale neusmrtil jej nebo nemohl tak učinit pro nějakou překážku. A oběti tak v důsledku toho byla způsobena jen těžká újma nebo ublížení na zdraví.¹⁴³

Zvířata prý měla zřejmě sloužit jako zostření trestu nebo výraz hanby. DÜLMEN, R. *Divadlo hrůzy. Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. Praha: Rybka Publishers, 2001, s. 118.

¹³⁸ MALÝ, K. a kol. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*, s. 285.

¹³⁹ Tamtéž, s. 285.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 286.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 286.

¹⁴² Tamtéž, s. 286.

¹⁴³ Tamtéž, s. 286. Protože trestat je třeba i „zlý a nešlechtný úmysl“, jak se stanoví už v článku M. VI. odst. V., tamtéž, s. 270.

Na článek o účastenství navazuje N. XXXIV., který říká, že se přihlíží nejen ke skutku, ale i k vůli a proto usmrcuje i ten, kdo usmrtit rozkáže a dává tím tedy k vraždě příčinu.¹⁴⁴

V článku N. XXXV. se dozvídáme, že jako usmrcení není bráno jen způsobení smrti běžnými zbraněmi, ale i dřevem anebo čímkoli jiným. Také smrt rdoušením, ubitím či ukopáním, uškrcením, rozbitím hlavy o zem, i kdyby oběť zemřela až následně. Jsou zmiňovány i různé způsoby usmrcení plodu, o tom více v samostatné kapitole o této problematice.¹⁴⁵

V líčení způsobů usmrcení pokračuje článek N. XXXVI., konkrétně s tím, jak dochází k mordům – trávením, kouzly, jedy, naráží se zde na různé „baby“, tedy ženy praktikující podle dobových představ čarodějnictví, ty mají být trestány podle následků jejich činů.¹⁴⁶

V článku N. XXXVII. se stanoví velmi konkrétní a propracovaný návod vyšetřování okolností a stop usmrcení, kterému byli přítomni jen pachatel a oběť a obhajoba žalovaného spočívá v tvrzení, že šlo o nutnou obranu.¹⁴⁷

Následují procesně právní ustanovení, z nichž jedno je převzato od Karla IV. (je to ono opakované ustanovení, které známe již ze zemských zřízení), jde o článek N. XXXIX. stanovující soudní příslušnost usmrcení, která se řídí postavením pachatele, ve formulaci je stále ještě použito, tak jako v mnohem starších pramenech, že má být souzen „z hlavy“.¹⁴⁸

V článku N. XLII. vidíme trestání usmrcení, jehož pachatel byl měšťan a obětí sedlák, které se stalo „nevinně a bez slušné a hodné příčiny“, tehdy má měšťan zaplatit pánu toho mrtvého „pokutu“ ve výši 300 kop grošů českých, pán z ní má dvě třetiny dát dětem a manželce nebo nejbližším příbuzným a sám si ponechat třetinu. Pokud by se ovšem z okolností skutku ukázala „nějaká nešlechtnost“, tehdy je možné trestat onoho pachatele na hrdle.¹⁴⁹ S podobnou normou jsme se už také setkali v zemských zřízeních.

Článek N. XLIV. upravuje nutnou obranu a její exces. V případě, že by někdo jiného usmrtil při obraně svého života, nevztahuje se na něj trest stanovený pro vraždu. Ovšem obrana musí přijít bezprostředně „*in continenti*“ po útoku, jinak „ne

---

¹⁴⁴ MALÝ, K. a kol. *Práva městská Království českého*, s. 287.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 287.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 287.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 287.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 288.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 289.

za ochránce zdraví svého připrávě, ale za vraha počten bude“.¹⁵⁰ Podmínky nutné obrany jsou ještě upřesněny v jiné kapitole (O škodách a o jiném k tomu podobném od jedněch druhým z oumysla, chtěním aneb nechtěním ubližovati) v článku S. XVI., kde se upravuje hranice extenzivního excesu - obrana musí proběhnout „v pūtce a svádě lidmi nepřetržené“ a dodává se „a ne aby se leckdys vymstíval anebo po rozvedené pūtce v novou bitvu se vydával, nemaje již žádné hodné příčiny sobě dané, ano by již na jeho zdraví žádný jemu škoditi nechtěl.“ Zdůvodňuje se také, proč je taková situace vůbec považována za okolnost vylučující protiprávnost: „Protože práva propůjčují lidem násilí svému hájiti a mocí svou také moci druhému odpírati.“.¹⁵¹

Následují články N. XLV - N. XLVII. týkající se nám z díla Brikciho již známého kazuisticky uvedeného nedbalostního zavinění při usmrcení. Jsou použity stejné, nepatrně rozšířené případy. Nejprve je uvedeno, že v případě usmrcení z příhody nikoli z úmyslu, má být pachatel trestán vypověděním nebo „peněžitou pokutou“, jenž má připadnout nejbližším příbuzným. Pokuta bude vyčíslena ve výši záležející na postavení oběti a uvážení soudu, protože usmrcení z příhody není bráno jako vražda a nemá být také ani tak trestáno. Pak jsou dány různé příklady usmrcení, ke kterým dojde neúmyslně při onom lovu na zvěř. A to za prvé, na místě, kudy lidé nečasto chodí, má být trestáno nikoli na hrdle ani na těle, ale podle spravedlivého uvážení peněžitou pokutou či jiným trestem. Za druhé, když by vyšlo najevo, že v momentě střelby pachatel oběť viděl, nebo byl upozorněn, aby nestřílel či neházel a přesto tak učinil, bude potrestán stejně jako za vraždu. Za třetí, stalo-li by se to na místě, kudy lidé mnohdy chodí „po ryncích, ulicích, skrze brány, a jinde mezi lidskými obydlími“, bude potrestán taktéž za vraždu.¹⁵²

Článek N. XLVIII. navazuje na výše uvedenou nutnou obranu, říká se v něm, že ten, kdo spor začal (nám již známý počátek), je v očích práva urážející nikoli bránící se osobou a tudíž mu přiznání oné okolnosti vylučující protiprávnost nenáleží.¹⁵³

V článku N. XLIX. se řeší jedna z forem trestné součinnosti, stanoví se, že ten, kdo by pomáhal při usmrcení držením oběti, bude trestán stejně jako ten, co ho usmrtil, protože „příčinou jeho smrti jest“. Naopak ten, kdo by se při potyčce snažil

---

¹⁵⁰ MALÝ, K. a kol. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*, s. 290. Koldín vyjadřuje právo, aby lidé „před násilnou mocí se hájili a bránili“ jako právo přirozené (článek A II. odstavec VI., s. 63).

¹⁵¹ Tamtéž, s. 330.

¹⁵² Tamtéž, s. 290.

¹⁵³ Tamtéž, s. 291.

její aktéry od sebe odtrhnout a způsobil tak neúmyslně smrt, za vraždu trestán nebude.¹⁵⁴

Článek N. L. blíže vymezuje počátek. Za okolnost vylučující protiprávnost bude uznán jen ten počátek od útočníka, který spočívá v napadení nebo tasení zbraně a nikoli jen „řeči“ a „pohružky“.¹⁵⁵

Článek N. LI. se týká spolupachatelství, tedy případu spáchání úmyslného usmrcení více osobami, ty mají být potrestány společně a nerozdílně a takto i odpovídat příbuzným oběti.¹⁵⁶

V článku N. LII. se objevuje totožný případ jako u Brikcího, zde je ovšem řešen odlišně, jde o ono usmrcení v důsledku ubití jiným, kterému ovšem bylo přikázáno jej zbít a nikoli usmrтит. Zde ovšem bude odpovědný nejen ten, kdo vydal příkaz, ale i ten, kdo jej ubil, oba budou trestáni za vraždu.¹⁵⁷

V článku N. LIII. se stanoví velmi sofistikovaný postup pro vyšetřování usmrcení, ke kterému došlo při rvačce a není známo, který ze zúčastněných smrt způsobil. Pokud se pachatele i tak nepodaří určit, mají se tyto osoby očistit přísahou.¹⁵⁸

V článku N. LIV. se připomíná, že v případech, kdy se usmrcení děje tajně, má se zvláště dbát domněnek (zde je tím zřejmě myšleno něco ve smyslu nepřímého důkazu) a určuje se postavení důkazu ve formě zkrvavené zbraně nebo zbraně nesoucí jinou stopu usmrcení na roveň svědecké výpovědi jednoho svědka.¹⁵⁹

Následují opět procesní ustanovení a pak je upravena sebevražda, o té ale až v následující kapitole.

Použijeme-li opět slova Karla Malého o dalším osudu této kodifikace a městského práva vůbec, tak „se městské právo již podstatně nezměnilo, bylo novelizováno jen dílčími úpravami v 17. století a velké kodifikace v 18. a na počátku 19. století¹⁶⁰ jeho existenci uzavřely a nahradily jej právní úpravou, která již předjímalala moderní právní obory.“¹⁶¹

---

¹⁵⁴ MALÝ, K. a kol. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*, s. 291.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 291.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 291.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 291.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 292. Můžeme jen spekulovat, proč nedošlo například k potrestání společnou pokutou, možná to bude tím, že takové potyčky byly běžným jevem, nebyly proto vnímány jako vážnější delikt a nebyly trestány odpovědností pro všechny zúčastněné za ublížení na zdraví či smrt během nich způsobených jako v dnešním trestním právu.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 292.

¹⁶⁰ ABGB – Všeobecný občanský zákoník rakouský z r. 1811.

¹⁶¹ MALÝ, K. a kol. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*, s. 11.

4 Sebevražda

Abychom pochopili vnímání a trestání suicidia, tedy činu, při kterém si člověk vezme život, musíme si uvědomit, že středověká a raně novověká společnost byla společnost silně nábožensky založená ovládaná křesťanskými dogmaty.

A jakže se církev v předbělohorském období k sebevraždám stavěla? Svatý Augustin zakládá své stanovisko na pátém přikázání „nezabiješ“, kde zdůrazňuje absenci slov „bližního svého“ na rozdíl od jiných přikázání, a proto se tento zákaz podle něj vztahuje na všechny lidi a sebevrah je tak vinen vraždou a jako vrah má být i trestán, protože zabije člověka a není důležité, jestli je u vraždy obětí někdo jiný nebo pachatel sám. Tomáš Akvinský s tímto postojem souhlasí a dále jej rozvíjí, tvrdí například, že rozhodovat o životě člověka může jen Bůh, protože je jeho vlastnictvím, sebevrah svým činem takové rozhodnutí Bohu odpírá.¹⁶² Jejich názory byly církví převzaty do zásadně odmítajícího stanoviska k sebevraždě, které platilo nejen po celou dobu námi sledovaného období, ale platí prakticky dodnes. V křesťanství je sebevražda vnímána jako něco nepřirozeného, nemorálního, zavrženíhodného, jako těžký smrtelný hřích.¹⁶³

Světské právo bylo církevním dosti ovlivňováno, nejmarkantnější to bylo v ranějších obdobích státu, tehdy byla státní moc úzce spjatá s křesťanstvím, a právní a náboženské normy tak často splývaly. Nejvíce je to patrné v právu rodinném, ale byly přejímány i normy týkající se kupříkladu svátku, jak si můžeme povšimnout např. v Dekretech Břetislavových. I v pozdějších dobách se pak stávalo, že bylo určité jednání trestáno právem církevním a zároveň světským, jako je tomu právě v případě sebevražd, někdy bylo vynesení světského rozsudku s církevními představiteli dokonce konzultováno.¹⁶⁴ Stieber o tom napsal: „Z církevního vlivu zařaděna do soustavy obecného práva trestního i sebevražda. Hlásalo se: Kdo sám sebe zavraždí, duši i tělo zatratí.“ a dodává, že kromě odepření církevního pohřbu byla sebevražda trestána i konfiskací majetku. Navíc pokud si někdo vzal život, aby se tak vyhnul trestu za spáchané zločiny, byl trest vykonán

---

¹⁶² PAPICA, J. Psychologické, filosofické a náboženské postoje k smrti, s. 41. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica, Varia Psychologica VIII. Psychologica 32-1998 [online] [cit. 2018-24-03].

Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/7556/61911664a872369d06b4dc43ceb7c38b37b6.pdf>
ŠRAJER, J. *Suicidium, sebeobětování nebo mučednictví?* Praha: Triton, 2009, s. 134-142.

¹⁶³ Blíže např. ŠRAJER, J. *Hodnocení suicidality v biblicko-křesťanské tradici.* In: Studia Theologica roč. 10, č. 2, 2008, s. 1-14. [online] [cit. 2018-24-03].

Dostupné z: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2008/02/01.pdf>

¹⁶⁴ DÜLMEN, R. *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích: Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku.* Praha: Dokořán, 2003, s. 76.

alespoň na jeho mrtvole.¹⁶⁵ K tomu je třeba dodat, že konfiskace majetku byla častější v ostatních evropských zemích, nejběžněji ve Francii, pak také v Německu, zatímco v Čechách se tak často nevyskytovala. Co se týče církevního postihu, není jím jen odeprání křesťanského pohřbu, ale i zákaz zádušních mší za mrtvého a mší na výročí jeho smrti, mrtvý je pochopitelně samotným činem exkomunikován.¹⁶⁶

Odpírání křesťanského pohřbu a pohřbívání mimo vysvěcenou půdu má ještě další příčiny, totiž světské, společenské. To, že byl někdo pohřben mimo vysvěcenou půdu bez požehnání zástupce církve, bez účasti členů obce a prokázáním poslední cti, bylo nepočetné. Sebevrah byl totiž považován za osobu beze cti a proto ani nemohl být pohřben počestnými lidmi.¹⁶⁷ O jeho „pohřeb“¹⁶⁸ - použití tohoto slova není příliš přesné, o existenci nějakého ceremoniálu nemůže být řeč, neboť byly jeho ostatky často spáleny¹⁶⁹ či zakopány na křižovatkách¹⁷⁰, v lesích, na hranicích katastrů, jindy vhozeny do řeky nebo stejně jako u např. mordýřů a jiných zločinců pohozeny nebo zakopány na popravišti, v nejlepším případě byly uloženy do země za hřbitovní zdí (o tom, kdy se tak mohlo stát, níže) - se staral pohodný, kat či jejich pacholci jako taktéž osoby bezctné, i když v jejich případě z důvodu vykovávání tohoto povolání.¹⁷¹

¹⁶⁵ STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*, s. 64.

¹⁶⁶ ŠRAJER, J. *Suicidium, sebeobětování nebo mučednictví?*, s. 30-31

¹⁶⁷ To se týká nejen pohřbu, ale jakéhokoli nakládání s jeho tělem, takže i např. odřezávání oběšence museli provádět zmíněný kat, pohodný či jejich pacholci. Co se týče odstranění sebevrahova těla, mělo se jeho přesouvání z domu lišit od klasického vynesení dveřmi „počestného nebožtíka“. Tento čin totiž mohl mít vliv i na dané nemovitosti, v nichž se stal. Winter k tomu píše, že „Také dům, v němž zahynul samovrah, dlouho býval v potupném přísloví, byl 'ovražen'. Poněkud snažili se očistiti dům té pohany tím, že nenesli mrtvoly samovrahovy přes práh posvátný, alebrž že ji vyhodili oknem anebo podvlekli pod prahem z domu ven. V Trutnově shodil r. 1565 kat ze žlabu samovrahyni děvečku, jenž se na půdě oběsila.“ WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst*, s. 824.

¹⁶⁸ „Sebevrahy pochovávali za tmy, bez přítomnosti kněze a bez zvonění (...), bez rakve v pytlí či plachtě a v šatech, v nichž byli nalezeni, a do jámy jim dávali předměty, kterými si vzali život. Někdy je kladli přímo do země. Nesli je na kulech nebo na žebří (nikoli na márách) nebo vezli na trakaři, (...) kat nebo ras, který se k takové službě obvykle za úplaty propůjčil, to i při svém řemesle považoval za hanbu.“ NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 311.

¹⁶⁹ Zde je patrná symbolika snahy očištění hříšného těla. A zřejmě také zajišťovací opatření u obav z duší zemřelých, které se vracely na zem a strašily, návraty měly podle představ umožňovat připoutání duší k nezetlelým tělům. K revenanství, souvisejícím lidovým představám a praktikám blíže NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 292-318.

¹⁷⁰ To může opět (viz předchozí poznámka) souviset s převzatými pohanskými rituály vypovídajícími o obavě z návratu mrtvého a jeho nepokojně bloudící duše - hrozby pro živé, zakopání na místě, nad nímž je provoz, má zabránit jeho výstupu z hrobu anebo mrtvému alespoň znemožnit orientaci a ten pak nemůže navštěvovat živé. ŠRAJER, J. *Suicidium, sebeobětování nebo mučednictví?*, s. 30.

„Církevně křesťanské myšlení vneslo do faktu posmrtného zjevování zemřelých nový rozměr, založený na víře, že duši je podle míry hříšnosti, kajcnosti a pokání souzeno spasení v ráji nebo zatracení v pekle...v období středověku se vytvořil obraz nešťastného a kajícího ducha, který nesplnil církevní příkázání a proto umírá v smrtelném hříchu.“ NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 293.

¹⁷¹ DÜLMEN, R. *Bezectní lidé*, s. 75-80.

Čest byla ve středověké společnosti velmi důležitou hodnotou, ne-li tou nejvyšší, je významná nejen společensky, morálně, ale i právně, zachovalost cti měla totiž vliv např. na právní subjektivitu osob.¹⁷² Její ztráta měla fatální následky, zasahovala všechny stránky života člověka, často měla vliv i na celou jeho rodinu. Zbytek společnosti si zachování své cti mnohdy až hystericky bránil a stranil se rodin sebevrahů a „trestal“ je za čin jejich příbuzného dokonce až po několik generací. Jeden příklad za všechny uvádí ve své knize Dülmen, pojednává o smrti manželky měšťana, která vyběhla „v záchvatu horečky v noci z domu a ráno bylo její tělo nalezeno v řece. Vdovec si najal nádeníka, který mrtvolu vytáhl z vody, uložil do rakve a pohřbil. Obec pozůstalému posléze měla za zlé, že přitom osobně řídil loďku, na kterou bylo tělo vytaženo a na níž bylo převezeno k pohřbení. Infámie šla dokonce tak daleko, že se dotýkala i jeho dcery z dalšího manželství. Když se chtěla po letech provdat za místního ševce, bylo jí ‘kvůli hříchu otce’ odepřeno vystavení osvědčení o dobré pověsti a ženich měl být vyloučen z cechu.“¹⁷³ Tento postoj přetrval v historii velmi dlouho, Tinková například zmiňuje, že „ještě Sonnenfels si ve druhé polovině ‘osvícenského’ století stěžoval, že lidé ze strachu z doteku sebevraha nebo z obavy ztráty cti často neposkytnou pomoc člověku, který by mohl být zachráněn, například pouhým přeříznutím provazu, na kterém se chtěl oběsit“.¹⁷⁴

Trestný byl již samotný pokus sebevraždy a býval za něj ukládán (v těchto případech jevíci se trochu „kontraproduktivně“) trest smrti. Jeden ukázkový příklad z Hradce Králové je z r. 1586, k trestu smrti zde byl odsouzen Jakub Kubišta, který se byl známým recidivistou v trestné činnosti krádeží, byl sťat, nikoli však za krádeže, ale za to, že ve vězení „sám jest sobě hrdlo dobrovolně odjíti chtěl“ a „své vlastní duši chtěl ublížiti“, při vynášení rozsudku smrti soudci brali v úvahu i to, že „snad kdyby mu jedna milost učiněna byla, ten zlý oumysl nad svým tělem odejmouc sobě hrdlo by provedl a svévolně sobě do pekla by pomohl.“¹⁷⁵

Pro ilustraci se rovněž podíváme, jestli a jak byla sebevražda řešena v právních památkách, které byly v této práci podrobeny rozboru. Ustanovení a zmínky o sebevraždě v nich byly obsaženy pouze ve dvou případech, a to v Koldínových

---

¹⁷² VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 146. DÜLMEN, R. *Bezectní lidé*, s. 85-88.

¹⁷³ DÜLMEN, R. *Bezectní lidé*, s. 81.

¹⁷⁴ TINKOVÁ, D. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, Praha: Argo, 2004, s. 238

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 243. Další příklady v kapitole 7.

Právech městských království českého a ve Zřízení zemském Markrabství moravského z r. 1604.

V Koldínovi to bylo v článku O. I., který jednak jmenuje příčiny, kterými jsou lidé doháněni k těmto činům a také způsoby sebevraždy, kde převládá vylíčení příčin smrti pádem, a jednak obsahuje výjimku pro nepřičetné osoby. Dozvídáme se z něj, že: „Těch, kteříž sobě sami hrdla odjímají mečem, provazem, skočením shůry do studnic, záchodův, do vod, dolův aneb jakýmžkoli jiným způsobem z zoufalství, z bázně, z strachu aneb s přílišných starostí a zarmutkův, když jim o čest, hrdlo i o statek běží, poněvadž netoliko násilí svému vlastnímu tělu činí, ale také své duši ubližují, těla mezi jinými křesťanskými těly podle vyměření práv nemají do země v kostelích aneb na krchovích kladena ani pochovávána býti. By pak ti a takoví lidé jakéžkoli stavu, povolání i také důstojenství byli. Ale taková těla jích mají skrze poprávci na rozhraní vyvožována a tam pálena býti. Avšak přísnost práva tohoto na ty se nevztahuje, kteříž by pro těžkost nemoci, zblázníce se a o rozum i pamět přijdouce, v nětco takového skrze přátel aneb strážných svých nedbálnivost vešli.“¹⁷⁶

V moravském zemském zřízení se mluví o sebevrahovi v souvislosti s výší odměny pro vypůjčeného kata. Článek 188.1 „Item. Jestliže by kdo přes pole mistra popravčího potřeboval, aby popravil¹⁷⁷ člověka, kterýž sám sobě smrt učinil a o hrdlo se připravil od takového má jemu dáno bejti tři bílé hřivny aneb českých grošů tolik a nic více. A když mu to dá, nebude povinen jemu od míle platiti. A bílá hřivna platí a učiní šedesáte čtyry groše.“¹⁷⁸

Teprve na přelomu 16. a 17. století, jak ostatně můžeme vidět i u Koldína, se začínají činit rozdíly mezi trestáním sebevrahů s ohledem na důvody jejich jednání, respektive jejich psychický stav a je zkoumána možnost jejich „svobodného“ rozhodnutí k takovému činu, je diferenciován i způsob jejich sankcionování. Rozlišuje se, zda si někdo vzal život ze zoufalství nebo kvůli duševní poruše mnohdy zvané melancholia (rodinní příslušníci vyšších vrstev „výmluvu“ na duševní poruchu často zneužívali, snažili se zamést stopy a vše zaonačit tak, aby sebevražda jejich příbuzného vypadala na důsledek psychické poruchy, a oni se tak ochránili před újmou na cti). Pokud se případ uzavřel s tím, že sebevražda byla

---

¹⁷⁶ MALÝ, K. a kol. *Práva městská Království českého*, s. 293.

¹⁷⁷ Zde slovo „popravil“ nemá význam, pod kterým ho chápeme dnes my jako usmrcení, ale je zde myšleno učinění mu po právu, tedy naložení s ním podle práva – zejména zbavení se těla, bylo posáno v přechozích odstavcích.

¹⁷⁸ JANIŠOVÁ, J. *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*, s. 437.

spáchána pod tíhou melancholie, mohl být dotyčný pochován tzv. tichým pohřbem, ten spočíval v uložení těla v tichosti, často v noci „slušnými lidmi“ na neposvěceném místě za vesnicí či městem, někdy i poblíž hřbitovní zdi či božích muk. Jindy duchovní dokonce povolil křesťanský pohřeb „se skromným ceremoniálem na místě posvátném, ale vzdáleném“ nebo sice na hřbitově, ale bez obřadu a účasti kněze, s posledně jmenovaným však měla „počestná“ společnost ještě dlouho problém a nechtěla případy takového „znesvěcení“ připouštět.¹⁷⁹

To, jak hluboko byl ve společnosti i nadále zakořeněn odpor k sebevraždě, dosvědčuje fakt některých případů pohřbívání těl sebevrahů (i přes nařízení již z osvícenského období) mimo hřbitov i v 19. století¹⁸⁰ a také to, že sebevražda byla jako trestný čin obsažena ve skutkové podstatě vraždy dokonce ještě v trestním zákoně č. 117/1852 ř. z., jehož účinnost trvala až do r. 1950.¹⁸¹

5 Zahubení neřádně nabytého plodu

V předbělohorském období se nečinil rozdíl mezi usmrcováním novorozeňat a potraty - jejich vyvoláváním či úspěšným provedením¹⁸². Pro tento delikt existují různá pojmenování, přičemž např. infanticidium je pojem až novodobější, ve sledovaném období ještě nepoužívaný, dobově se používá spíše termínů jako zahubení neřádně nabytého plodu, vraždění nevinátek, dítkovražda aj., které ovšem chápou a trestají všechny tři jednání, jak byla popsána výše, jako jeden stejný delikt. Ještě je třeba dodat, že při použití výrazu zahubení neřádně nabytého plodu, nemusí jít vždy o plod neřádný, vyskytly se i případy (i když k nim docházelo méně často), že došlo k usmrcení plodu řádného, tedy manželského původu.

Ve středověku jsou vnímání a postoje k tomuto deliktu vytvářeny opět pod vlivem křesťanství. Církev bere tato jednání jako smrtelný hřích. „Církevní právo postavilo ochranu plodu od početí do stejné roviny jako úmyslné zabití (homicidium), odporující biblickému příkazu ‘nezabiješ’. Podávání různých blíže nespecifikovaných nápojů, které měly zabránit otěhotnění, stejně jako pokusy o

---

¹⁷⁹ DÜLMEN, R. *Bezectní lidé*, s. 77-84. TINKOVÁ, D. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, s. 245-249.

¹⁸⁰ NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s. 316-317.

¹⁸¹ § 134 zákona č. 117/1852 ř. z. Vražda: Kdo jedná proti člověku v obmyslu, aby ho usmrtil, takovým způsobem, že z toho nastane smrt jeho nebo jiného člověka, dopustí se zločinu vraždy; i když výsledek tento nastal jen pro osobní povahu toho, jemuž ublíženo, nebo pouze pro nahodilé okolnosti, za nichž byl čin spáchán anebo jen z příčin vedlejších náhodou k tomu přistoupivších, pokud tyto příčiny byly přivoděny činem samým.

¹⁸² To je vidět např. i z textu ustanovení o tomto deliktu u Koldína, které bude uvedeno níže.

vyhnání plodu, a to jak mechanickou cestou tak za použití abortiv, se hodnotilo jako vražda bez ohledu na to, zda byl pokus dokonán či nikoliv.“¹⁸³

Navíc jde v očích církve o dvojnásobný zločin, když totiž žena usmrtí dítě hned po porodu, ještě není pokřtěné, nezabíjí tedy jen tělo novorozence, ale ublíží tím i jeho duši, protože je tím odsouzena „k věčnému bloudění jako duše sebevrahova, odchází do limbu, zbavena naděje na spásu, vystavená temným silám Ďábla“.¹⁸⁴ Pozornost duši byla ale věnována i u potratů, jde o zkoumání „oduševnění plodu“, v této problematice se řešila zralost plodu, tedy jestli byl plod dostatečně starý, aby už do něj vstoupila duše nebo jestli ještě ne, což mohlo být bráno jako polehčující okolnost, určení časového okamžiku nebylo jednotné ani u církevních autorit, ani u těch lékařských.¹⁸⁵

Páchání těchto činů, které souvisejí s předchozím spácháním dalšího jednání, patřícího mezi hříchy z pohledu křesťanského a mravnostní delikty z pohledu světského¹⁸⁶ (smilstvo a cizoložství), ovlivňuje víc než u kteréhokoli jiného deliktu postoj středověké společnosti. Hanba, sociální zavržení a vyloučení, ztráta cti a eventuality sňatku v budoucnu - tomu všemu se žena vystavovala, pokud by se přišlo na to, že provozovala mimomanželský styk a navíc vědomí, jak bezútěšné postavení mají ve společnosti nemanželské děti, to vše bylo jistě nemalým faktorem při rozhodování o spáchání těchto deliktů.

O tom, že strach ze sociálního vyloučení a veřejného ponížení nebyl nedůvodný, svědčí také odsuzování svobodných matek a nemanželských dětí v lidové kultuře „vedle posměšků, morálního a veřejného odsouzení podstupovala i nadávky a bití v rodině“, také byl u nás „praktikován obyčej, podle kterého musely stát takové hříšnice v době bohoslužeb před vchodem do kostela a oslovovat vcházející a vycházející lidi slovy: vítám vás do kostela, já jsem se (zlého jsem se) dopustila (provinila, zapomněla, zkurvila)“, „jinde trestali provinilé budoucí matky stáním či dokonce pardusem¹⁸⁷ na pranýři, ostříhali jim vlasy, přivázali je ke kůlu u obecní studny, poblíž kostela apod.“, nemluvě o tom jakým ústrkům a šikanování

---

¹⁸³ ŠUBRTOVÁ, Alena. *Kontracepce, aborty, infanticidia v pramenech k předstatistickému období*. In: Historická demografie, č. 15, Praha: Historický ústav ČSAV, 1991, s. 15.

¹⁸⁴ TINKOVÁ, D. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*, s. 314-315.

¹⁸⁵ ŠUBRTOVÁ, Alena. *Kontracepce, aborty, infanticidia v pramenech k předstatistickému období*, s. 29-31. Např. „Dačický se ve svém díle o staročeské tělovědě z roku 1574 přidržel tradiční hranice pětadvaceti dní od početí a rozlišoval tři vývojové etapy, a sice semeno (do 18. dne), plod (18.-45. den) a nemluvnátko (po 45. dni).“ FRANCEK, J. *Velké dějiny země Koruny české, tematická řada sv. III Zločinnost a bezpráví*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2011, s. 164.

¹⁸⁶ Je tu stejně jako u případu sebevraždy velmi dobře vidět ovlivňování práva světského právem církevním. Zde zejména proto, že církev byla v oblasti manželství a rodiny nejvyšší autoritou vůbec.

¹⁸⁷ Výpraskem.

bylo vystaveno její nemanželské dítě, které bylo na např. ve Slezsku a na jihu Čech identifikovatelné už podle svého jména či přízviska.¹⁸⁸ Velmi výmluvně o této problematice svědčí výrok obviněné z úmyslného nalehnutí na novorozeně a jeho udušení z Nymburku z r. 1595, která nakonec přiznala: „Domnívala jsem se, že mi bude lehčejší, hřích smrtednej na duši nýsti, nežli světskou hanbu na rukou. Za milost pro Boha prosím.“¹⁸⁹

Ve výše uvedených právních památkách se ustanovení o zahubení neřádně nabytého plodu objevuje pouze v Dekretech Břetislavových a v Koldínových Právech městských království českého.

V Dekretech je tento delikt zmíněn v článku III., kde se mluví o cizoložství a porodech nemanželských dětí, kdy mají být takové ženy trestány stejně jako v článku II., tedy vyhnanství, na závěr je zmíněno, že „páchají cizoložství a své plody uměle potracují, což je nejhorší hřích před Bohem“.¹⁹⁰

U Koldína tomu tak je hned na několika místech, konkrétně v kapitole O kvalitě, vejboji a outoku v článku N. XXXV., který uvádí různé způsoby usmrcování, v odstavci III. se dozvídáme: „Také zabíjí ta, kteráž plod z sebe vyhání aneb týž plod jakýmž pak koli způsobem v sobě udušuje a mrtví. Též kteráž do záchodu, do studnice aneb jinam svůj plod mece a hází“.¹⁹¹ V následujícím článku N. XXXVI. se mluví o různých způsobech páchání mordů „trávením, kouzly skrze baby, jenž traňky z jiných plod vyhánějí...“¹⁹² Na tomto místě je třeba podotknout, že podávání různých odvarů a jiných prostředků k vyvolání potratů se posuzovalo jako delikt bez ohledu na to, zda byla tato činnost úspěšná, trestné bylo i iniciování nebo napomáhání k potratu či usmrcení novorozence. Další zmínku nacházíme vedle jiných nesouvisejících jednání ještě v kapitole O rozličných výstupcích aneb zavinění lidí v článku Q. IV. odstavec III. „Item kteráž by ze sebe plod vyháněla.“¹⁹³

Co se týče způsobu provádění těchto deliktů, byly páchány různými jednáními, tak třeba o potrat se ženy podle výpovědí ve smolných knihách pokoušely nejčastěji požíváním nápojů obsahujících rozličné byliny, které velmi často získávaly od Koldínem zmiňovaných bab¹⁹⁴ (bylinkářek a kořenářek či porodních bab,

¹⁸⁸ NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*, s 26-28.

¹⁸⁹ OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech. Texty ze starých knih černých, jinak smolných*. Praha: František Borový, 1937, s. 154.

¹⁹⁰ VANĚČEK, V. *Prameny k dějinám státu a práva v Československu*, s. 16-17.

¹⁹¹ MALÝ, K. a kol. *Práva městská Království českého*, s 287.

¹⁹² Tamtéž, s. 287.

¹⁹³ Tamtéž, s. 309.

¹⁹⁴ Ty pak byly za tyto delikty stíhány a trestány taktéž, když vyšla jejich pomoc při činu najevo při výsleších. Např. z r. 1546 „rasovka Lída dělávala líkařství dívkách i ženám, kteréž bejvaly

andělíčkářek) nebo si je opatřovaly samy, mnohdy se jednalo o jedovaté prostředky, čas od času se smrtelnými následky i pro samotnou pachatelku. Bylo také využíváno mechanických prostředků jako „zvedání těžkých břemen, napařování v horké vodě, tlačení na břicho, skákání z výšky“. ¹⁹⁵ Podle Francka „Ženy dovedly skrývat nechtěné těhotenství, zvláště ty korpulentní, rodily zpravidla v ústraní beze svědků. Při výsleších pak tvrdily, že přivedly na svět již mrtvé děti. Jejich tělíčka schovávaly ve staveních, ve stodolách, ve chlévech, zahrabávaly je v lesích, na zahradách, v hnoji, házely je do záchodů, studní, rybníků, ale i prasatům v naději, že zametou stopy.“ ¹⁹⁶ Pachatelkami byly většinou členky sociálně slabých vrstev, nejčastěji neprovdané ženy z vesnic. To však neznamena, že by se takové činy mezi vyššími vrstvami obyvatel neděly, spíše byly lépe utajované a stopy po takových deliktech lépe skrývané.

Protože trest nebyl pevně stanoven a nechávalo se na soudcích, jak daný delikt odsoudí vzhledem k okolnostem činu a osobě pachatelky, setkáváme se s různými sankcemi. U méně závažných či neprůkazných případů např. zatajení porodu již mrtvého dítěte nebo neprokázání úmyslného potratu, mohlo být uloženo mrskání na pranýři nebo vypovězení, to však byly spíše výjimky. Mnohem častěji byla trestem za takový čin smrt. I ta mohla být provedena diferenciovaně, v nejtěžších případech byla odsouzená zaživa pohřbena (leckdy i s mrtvolkou dítěte) a následovalo probití jejího srdce kulem, v určitých případech je tento již tak těžký trest ještě zostřen utětím ruky nebo štípáním rozžhavenými kleštěmi. Mnohdy byla žena před zahrabáním zaživa a probodnutím kulem milosrdně sřata mečem. Jindy pouze sřata, méně často se vyskytuje trest smrti utopením. O tom, jaký měl takový trest průběh a jak byl prováděn, v následující kapitole.

6 Výkon trestu smrti za delikty proti životu

Znakem každého deliktu je pohrůžka trestem, za každý zločin následuje určitý trest. Je si však nutné uvědomit, jak poznamenává J. Klabouch, že „Když zůstalo vykonání trestu na soudních orgánech, postupovalo se rozličně podle povahy trestu a místních i dobových zvyklostí. Skoro naprostý nedostatek obecných předpisů o vykonání trestů souvisel totiž těsně s tím, že samy skutkové podstaty trestných činů

---

nepořádně brřichatý, aby ten plod z nich vyháněla“. FRANCEK, J. *Zločin a trest v Pardubicích v 16. a 18. století*, Ústí nad Orlicí: Ořtis, 2011, s. 114. Tyto baby jsou ale také často využívány jako „soudní znalkyně“, které provádí ohledání obviněné ženy a hledají stopy po těhotenství a porodu, ohledávají také mrtvolky dětí a zkoumají, zda byly násilně usmrceny.

¹⁹⁵ FRANCEK, J. *Zločinnost a bezpráví*, s. 164.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 166.

i způsob jejich potrestání byly do velké míry arbitrární, a mohla se uplatňovat v dosti rozsáhlé míře vynalézavost, ale i krutost jednotlivých soudců.“¹⁹⁷ Pevné a podrobné regule při vykonávání jednotlivých druhů trestů přinesly teprve až osvícenské trestní předpisy.

Ovšem, jak jsme se v předchozích kapitolách při rozboru právních památek dozvěděli, trestem za pokus o sebevraždu, zahubení neřádně nabytého plodu a usmrcení (pokud tedy nebyl použit „odklon“ řízení v podobě peněžité náhrady) byla smrt¹⁹⁸, rozebereme si dále alespoň ty nejfrekventovanější podoby tohoto trestu.

6.1 Trest smrti stětím

Poprava stětím spočívá v přeseknutí krku a následnému oddělení hlavy od těla tzv. dekapitaci, čímž dojde v ideálním případě k přerušení míchy a okamžité smrti. Na našem území se stejně jako v celé střední Evropě používal k výkonu trestu stětí meč - na rozdíl od Evropy severní, kde byla typickým nástrojem stínání sekera za využití seku vůči podložce, nejčastěji špalku, kam odsouzený hlavu položil. Samotný výkon stětí mečem vypadal následovně, odsouzený očekával smrtící úder vzpřímeně v kleče nebo vsedě na stoličce později i na židli, někdy vestoje (což ovšem bylo pro kata pochopitelně obtížnější), jeho krk byl odhalen, aby meči nestálo nic v cestě, někdy měl svázané ruce, jindy mohl mít zavázané oči. „V ideálním případě měla být hlava oddělena od těla jediným úderem, směřujícím mezi třetí a čtvrtý obratel.“¹⁹⁹ To však bylo těžší, než se může na první pohled zdát, od kata to vyžadovalo velkou zručnost a přesnost, navíc bylo potřeba, aby odsouzený zůstal v klidu a nehýbal se, což vzhledem k situaci určitě nebylo snadné. Dočítáme se tak o případech, kdy byl odsouzený stínán na několikrát²⁰⁰, to však bylo krajně nebezpečné pro samotného kata, neboť se ocital v nebezpečí vlastního života od

---

¹⁹⁷ KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví*. s. 252.

¹⁹⁸ Ta byla podle Klaboucha stejně univerzálním trestem, jako je v dnešním trestním právu trest odnětí svobody, ten se také zamýšlí nad důvodem jeho častého ukládání a dochází k závěru, že „snad proto, že se tehdy život člověka necenil tolik jako dnes, snad i proto, že při hluboce zakořeněné důvěře v posmrtný život, nezdála se smrt člověka takovým osudovým mezníkem.“ KLABOUCH, J., *Staré české soudnictví*. s. 259.

¹⁹⁹ KNOLL, V. *O katovských mečích*. In: SCHELLE a kol. *Právní archeologie*. Sborník z mezinárodní vědecké konference. Ostrava: Key Publishing, 2011, s. 63.

²⁰⁰ To v případech, kdy úder dopadne moc nízko a poraní rameno nebo moc vysoko a zasáhne hlavu, často tak smrt přicházela třeba až po třetím úderu. Dočítáme se o hrůzu budícím francouzském případě z r. 1626, kdy byl Henri de Talleyrand zabit až třicátou druhou ranou, stětí ovšem tehdy prováděl člověk, který přijal povolání kata, aby sám unikl trestu smrti a byl proto nezkušený. MONESTIER, M. *Historie trestu smrti. Dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost*. Praha: Rybka Publishers, Knižní klub 2001, s. 223-241. J. Francek zmiňuje, že pokud kat chybil a delikvent byl naživu ještě po třetí ráně, byl podle zvyku omilostněn. FRANCEK, J. *Mistři ostrého meče*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1995, s. 27.

rozčileného davu přihlížejících. Stětí, které bylo univerzální - použitelné pro muže i ženy, členy vyšší i nižší vrstvy společnosti, se od ostatních způsobů poprav lišilo ještě jednou věcí “na rozdíl od všech ostatních trestů smrti byla poprava ve formě setnutí hlavy mečem považována za čestnou a tak nepoškozovala odsouzeného ani jeho rodinu na cti“. ²⁰¹

6.2 Trest smrti lámáním kolem

Tento trest měl být podle Koldína ukládán za mordy, tedy v současném trestním právu bychom řekli za kvalifikované vraždy. Spočíval v tom, že byly odsouzenému zpřelámány kosti. Lámání kolem podle různých popisů a zobrazení zřejmě mohlo být provedeno několika způsoby. Dülmen popisuje průběh takto: „Většinou byl odsouzený zločinec nahý přivázan buď ke kolíku na zemi a na údy mu nastrčili těžké kolo, anebo byl položen na podložku podobnou kolu a byly mu zdola nahoru a shora dolů přelámány údy.“ ²⁰² S lámáním odsouzenec vleže na kole prováděným tyčí nebo kyjem se setkáváme na dobových vyobrazeních ve francouzském prostředí. ²⁰³ Jeden ze způsobů užívaných pravděpodobně i u nás vypadá tak, že odsouzený ležel na zemi s roztaženými končetinami přivázanými ke klínům, přitom mu bývaly pro větší účinnost ruce a nohy podloženy trámky, potom následovalo zlámání údů těžkým loukoťovým kolem (někdy ke zvýšení efektivity ještě okovaným). Údery byly vedeny v místech holení a stehen na nohou, předloktí a paží na rukou, na hrud' a hrdlo.

Každé lámání kolem mělo dvě možné varianty, jejichž výběr byl uváděn při vyřčení ortelu, a to buď lámání shora dolů, nebo zdola nahoru, přičemž první způsob je samozřejmě lehčí, odsouzený má být zabit hned při prvním úderu, protože je veden na hrdlo. Celkově se jednalo o trest považovaný za jeden z nejtěžších, a proto byl často mírněn předchozím stětím nebo uškrcením. ²⁰⁴

Všechny způsoby a varianty mají společný závěr, kterým je vpletení těla odsouzenec (někdy dokonce prý stále ještě žijícího) do kola a jeho nasazení na kůl. Tělo odsouzenec je tak vystaveno všem na očích a ponecháno živlům a zvěři, někdy i následně spáleno.

---

²⁰¹ KNOLL, V. *O katovských mečích*, s. 63. Byl to proto trest, pokud se to v tomto případě dá tak říci, velmi žádaný. Často se stávalo, že o něj prosili odsouzení sami nebo tak činili jejich přátelé a příbuzní. O důvod více takový trest uložit bylo i to, že na rozdíl např. od oběšení či lámání kolem nebyla odsouzenecova mrtvola ponechána nepohřbena a tělo tak svým rozkladem neobtěžovalo např. lidi pracující v jeho okolí při žních na polích.

²⁰² DÜLMEN, R. *Divadlo hrůzy* s. 124.

²⁰³ MONESTIER, M. *Historie trestu smrti*, s. 155-161.

²⁰⁴ KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví*, s. 264-265.

6.3 Trest smrti rozčtvrcením

Jde o obzvláště těžký trest, můžeme se s ním setkat při zločinech proti královské moci, např. za zradu, útok na panovníka, ukládal se i za kvalifikované usmrcení např. vraždu rodičů, mezi manželi, nájemné vraždy.

Má také různé způsoby provedení, z francouzského prostředí známe způsob rozčtvrcení za pomoci čtyř koní, při němž byl každý zapřažen za jednu končetinu a táhl, protože však ani koně nedokázali tělo roztrhat, musely být na končetinách nasekány šlachy.²⁰⁵ Existuje i způsob bez použití tažných zvířat a to, když kat odsouzence položil „nahého na jakousi dřevěnou pryčnu...přivázal mu všechny údy a velkým nožem zhotoveným speciálně k těmto účelům mu nařizl odspodu hrud', načež vyjmul vnitřnosti i se srdcem, plícemi a játry a 'vším, co je v břichu ukryto', to pak ubohému hříšníkovu 'hodil na hubu' a nato zahrabal v zemi. Pak muže položili na stůl, na lavici anebo na špalek a speciální sekyrou mu usekli hlavu a tělo rozsekali na čtyři kusy. Jednotlivé kusy pak visely přibity na dubových sloupech či malých šibenicích na hlavních ulicích města.“²⁰⁶ Mohl být použit i jednodušší postup, kdy bylo tělo odsouzence „pouze“ rozčtvrceno pomocí sekery, a když byli soudci milosrdní, mohlo se tak stát až na mrtvém těle poté, co byl provinilec s'at.

6.4 Trest smrti zahrabáním a utopením

Tyto tresty byly, jak už bylo výše řečeno, ukládány ženám za tzv. zahubení neřádně nabytého plodu, proto je uvádím dohromady. To, jak výkon takových trestů vypadal, nám přibližuje R. van Dülmen: „Trest zahrabání za živa byl pokládán za zvlášť hrůzný a těžký trest...u žen tvořil obvyklý protějšek lámání kolem vyhrazeného mužům. Odsouzenou většinou svlékli, svázali a pokrytou trním²⁰⁷ položili na záda do jámy pod šibenicí a pak od nohou zahrabali. Nezřídka byl tento trest spojen s probodnutím kůlem, kdy se ostrý kůl vrážel shora do srdce nebo pupkem do břicha či do hrudi. K probodnutí mohlo dojít před zahrabáním i po něm. Jeho symbolický charakter zůstává nejasný, evidentně šlo však o to, zabránit odsouzenici v návratu a také předejít dlouhé agonii způsobené dušením.“

Trest utopením byl ukládán, pokud byla v blízkosti k dispozici řeka, můžeme tu také pozorovat převzaté prvky ordálu vodou a symbolický charakter očisty od

---

²⁰⁵ Popis tohoto čtvrcení koňmi můžeme nalézt v pamětech pařížských katů, kdy kat Karel Jindřich Sanson vykonával popravu pachatele odsouzeného za pokus o vraždu francouzského krále. SANSON, H. *Tajnosti popraviště. Paměti pařížských katů*. Praha: Malý princ, 2013, s. 142-143.

²⁰⁶ DÜLMEN, R. *Divadlo hrůzy*, s. 121-122.

²⁰⁷ Někde je zmiňováno vyložení „hrobu“ bodláčím či kopřivami, nebo vším dohromady.

hříchu, který řeka odnese.²⁰⁸ „Obecně se exekuce prováděla na mostě. Odsouzená byla zčásti vysvlečena, pak přinucena sednout si do dřepu, pod koleny jí prostrčili hůl a za ní svázali do kozelce ruce a nohy. Spoutanou ji pak hodili do vody, přičemž katův pacholek ji ještě dlouhou tyčí tlačil pod hladinu.“²⁰⁹

Existovala samozřejmě mnohem větší škála způsobů trestu smrti, např. oběšení, upálení, nabodnutí na kůl (oblíbený trest Vladislava Jagellonského, který se „nechal inspirovat“ v Uhrách, později byl ale zřídka užívaný). S oběšením se jako s trestem za usmrcení příliš nesetkáváme, to bylo spíše vyhrazeno majetkové trestné činnosti, pravdou ovšem je, že spolu se stětím bylo užíváno nejčastěji, ovšem oproti němu bylo trestem nečestným. Upálení bylo užíváno jako trest za sodomii, kacířství, čarodějnictví a tradičně (s jasně zřetelnou symbolikou) za žhářství.

6.5 Zostření trestů smrti

Jakoby samotný trest smrti nestačil, byly někdy před samotným vykonáním kapitálního trestu na provinilci prováděny ještě další součásti trestu, a to před nebo při cestě na popraviště.

Mohly spočívat ve způsobu dopravení odsouzence na místo popravy, např. u lámání kolem uloženého za mordy bývalo stanovováno jeho vláčení na provaze po zemi za koněm nebo byl na místo dopravován na jakési potupné dřevěné konstrukci či zašitý do hovězí kůže. Jindy mohl být odsouzený štípan různě po těle rozžhavenými kleštěmi, nebo mu mohli být řezány a strhávány pruhy kůže, uštípnuty články prstů nebo mu byla uřata ruka. Mnohdy tkvělo zostření ve způsobu nakládání s tělem po smrti, např. nabodnutí hlavy na kůl, vpletení těla do kola, někdy byly kusy těl rozvěšeny na různých místech. Občas bývá zostření zaměnitelné s kumulací trestů, když bylo tělo po výkonu jednoho trestu ještě navíc např. spáleno či rozčtvrceno.²¹⁰

---

²⁰⁸ „Způsob provedení některých trestu v sobě skrýval i určitou symbolickou či magickou rovinu. Oheň i voda byly pokládány již v pohanských dobách za živly s očistnou funkcí a křesťanství na tyto tradice navázalo. Trest upálením či utopením tak vlastně vykovávaly očistné síly, které z odsouzence snímaly břemeno hříchu.“ SOKOL, P. HAJŠMAN, J. *Po stopách plzeňské spravedlnosti*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010, s. 18.

²⁰⁹ DÜLMEN, R. *Divadlo hrůzy*, s. 116-118.

²¹⁰ DÜLMEN, R. *Divadlo hrůzy*, s. 124-125, 130.

6.6 Milost

Někdy ovšem nemuselo k výkonu těchto trestů dojít, odsouzený mohl „vyváznout“ s podmíněným trestem smrti, tedy mohla mu být udělena milost a proces byl zakončen tzv. hrdelním reversem. B. Roedl uvádí, že touto cestou byla uskutečňována nejčastější změna výsledku rozhodnutí z odsouzení k trestu smrti na vyhnanství.²¹¹ To ostatně potvrzuje i případ z r. 1557 z Kouřimi, kdy císař vzkázal, aby mečiře Zacheusa, který měl být popraven „z vězení na dostatečné uručení vypustiti, ale tak, aby města Kouřimi hned prázden byl a do něho se více nenavracoval“.²¹²

F. Oberpfalcer vystihuje důvody milostí, které čerpal z městských smolných knih: „Jen výjimkou a dosti s těžkostí učinili konšelé milosrdenství nad provinilcem. Dálo se tak na mnohé a veliké přimlavy vzácných a poctivých lidí, na plačtivou prosbu manželky a dítek. Jednou se konšelé slitovali ušetřující věku mladosti, jindy zase přihlédající k sešlosti osoby provinilé.“²¹³

Následující úsměvný případ ukazuje, že na pověstech o tom, jak mohla dívka odsouzenice ještě na popravišti trestu smrti uchránit zvoláním, že se za dotyčného provdává, může být něco pravdy. V Praze r. 1433 byl na šibenici veden loupežník Čeněk, při jeho cestě jistá Markéta „se slzami, nářky, vzdechy“ a „křikem velikým“ prosila, aby Čeněk dostal milost, protože si ho chce vzít. Poté, co se za něj přimluvili i kněží, a „všecka obec mu odpustila“, skončil namísto šibenice s Markétou na radnici, tam novomanželka slíbila, že se postará, aby se manžel trestné činnosti již nikdy znovu nedopustil.²¹⁴

Někdy měli páni soudci pro zločince zřejmě až moc velké pochopení, jak si ve svém dopise z r. 1560 v Jindřichově Hradci stěžuje hejtman Šťastný, toho času byla

---

²¹¹ Blíže k hrdelním reversům v jeho příspěvku ROEDL, B. *Cestou milosti – hrdelní reversy v praxi českých městských soudů v raném novověku*. In: Francek, J. *Hrdelní soudnictví českých zemí 16. - 18. století* Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, s. 41-62.

²¹² WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst*, s. 855.

²¹³ OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech*, s. 71. Že někdy stačila ke změně rozsudku v odsouzenčův prospěch i velká prosba jeho samotného, dokládá případ z r. 1599, kdy rakovnický tkadlec Vrba získal pro sebe a svou macechu milost - změnu trestu smrti upálením za společný hřích na pouhou veřejnou „pokoru“ v podobě stání při cestě do kostela po dobu čtyř nedělí se špalky před sebou jako upomínku na to, že unikli upálení. Vrbův dopis byl opravdu velmi výmluvný: „Za milosrdenství ponížěn a pokorně pro veliké a hojné a nevýmluvné milosrdenství Boží prosím, račte nade mnou zarmouceným i hrdla odsouzeným, jakožto milosrdní páni v mém těžkém pádu litost jmiti a provinění mého pro odplatu Boží milostivě odpustiti, a zase z milosti práva hrdlo darovati a hanby světské pro to mé malé děvčátko, v mladosti mé na mne neračte dopouštěti, abych já nehodný a hříšný člověk v těch hříších tak brzce nezahynul, neb jest sám syn Boží pověděti ráčil, že nechce smrti člověka hříšného, ale aby pokání činíc, živ byl...“. WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst*, s. 856.

²¹⁴ WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst*, s. 855.

bez trestu propuštěna nějaká „lehkomyšlná žena, která žádných dětí hned po porodu neodchovala a čtyřikrát po dvou měla“, hejtman na to reaguje slovy „zdali kde jinde se to najde, jinde by ji utopili nebo zahrabali, u nás hříšní mnohé milosti nacházejí, to nevím, jestli tak dobře...“.²¹⁵

Nutno ještě dodat, že milost vždy neznamenal nevykonání trestu smrti, mohla mít také podobu volby jeho mírnější nebo čestnější formy nebo způsobu nakládání s tělem po vykonané popravě.

7 Ze smolných, rychtářských a soudních knih

7.1 Usmrcení

V tomto případě uvidíme, jak byla odsouzena osoba, která se „účastnila“ usmrcení pouhou svou přítomností, na přísnosti jejího potrestání má jistě nemalý podíl její pověst. R. 1580, Pardubice: Jana „kurva“ při cestě z jedné krčmy do druhé se svými společníky byla svědkem toho, jak její kumpáni sekerami usmrtili a pak následně okradli o věci, co měli při sobě včetně šatstva, jisté dva pocestné, následně se ještě přiznala k dlouhodobému smilstvu. Nad ní vyneseny rozsudek zněl takto: „Poněvadž dotčená Jana kurva byla toho přítomná, když jsou ti mordýři ten mord nad nevinnými ubohými (!) lidmi úkladně a násilně provedli, a s nimi se stovaryšila, též že zle, cizoložně a smilně několik let na světě živa souc, těch svých hříchův nepřestala, hodna jest za živa zahrabání podle práva.“²¹⁶

V následující kauze lze pozorovat Koldínova Práva městská v praxi a udělení milosti v podobě mírnější formy trestu smrti. R. 1617, Rokycany: Jan Johanesovic usmrtil přísežného posla Jana Soukupa, avšak nikoli souvislosti s úředním výkonem oběti, ale pro peníze, které pachatel u oběti v hostinci jednoho večera zahlédl. Následující den se ho vydal sledovat, dostihl ho na cestě a několikrát ho udeřil sekerou do hlavy, načež mu ještě podřízl hrdlo nožem a vzal mu z váčku u pasu peníze. „Ačkoli měl pro takový oukladně spáchaný mord podle práva městského N 30, rozd. 2. kolem ztrestán býti, ale že tak o milost žádal, ortelován pod meč a toho dne odpraven.“²¹⁷

Případ nájemné vraždy pozorujeme r. 1580 v Náchodě: Falta Vinklar si najal Jiříka Augusta na svou ženu, protože mu prý nechtěla trpět jeho milenku.

---

²¹⁵ WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst*, s. 855. Můžeme si zde povšimnout dokladu v praxi aplikovaných trestů utopení a zahrabání pro vražedkyně svých plodů a novorozeňat, jak o nich bylo pojednáno výše.

²¹⁶ OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech*, s. 89-91.

²¹⁷ Tamtéž, s. 93-95.

Propašoval Augusta k sobě domů a tam ji August s jeho přispěním uškrtil. Poté křivě přísahal, že s tím nemá nic společného. Jak tento manžel dopadl? Byl mu vytažen jazyk týlem a následně byl rozčtvrcen.²¹⁸

Jak již Karel IV. v Maiestas Karolině podotknul, loupežné mordy byly zřejmě velmi frekventovanou trestnou činností, a to na našem celém území. R. 1596, Nymbuk: Jan Krupička se přiznal k přítomnosti na mnoha případech pocestných a mordech páchaných různými zločineckými skupinami, mimo jiné byl přítomen „při těch třech mordích, když ty tři ženy těhodný zabili (...), a když kterou zabili, tehdy ji kuchali. A těm dítkám po pěsti ručičky uřezávali a potom z nich žilky, některou na prst, jiný delší tahali a z nich svíček nadělal. A v které domě je rozsvítili, kdo koliv tam byl, by ním házel, žádný neprocítel.“ Zde vidíme, kam až byli schopní někteří jedinci zajít, aby si opatřili podle pověstí kouzelné „předměty“ mající údajně takovou moc, že se spící lidé nemohli probudit, když u nich zloději kradli. Účastník těchto strašných činů byl „mečem nejprv popraven a potom na hranici vložen a spálen“.²¹⁹

R. 1555, Kutná Hora: Bartoň Šustýrek se přiznal k několikanásobnému loupežnému mordu, když spolu s kumpány okrádal lidi a pak je házel do šachet. „A umřel na tom všem v kole, sa jím zbit.“²²⁰

R. 1568, Pardubice: Jistý Jan zakládal požáry a kradl, kde mohl, také spáchal několik mordů. „Jest odsouzen, aby byl koněm smejkán a hnáty aby mu stlučeny byly u rukou i u noh. A potom aby do kola vpleten byl a i s kolem na hranici vložen a na prach spálen byl.“²²¹

O počátku, kdy i přes uznanou nutnou obranu nezůstal žalovaný zcela nepotrestán, pojednává případ z r. 1558 z Chrudimi: Podruh Adam usmrtil konšela Ondřeje, „ačkoli za příčinou od konšela danou podruh pokutou hrdla povinen není, však pro velikost' toho skutku dotčený Adam má rukojmě pod 300 kop dán býti, aby se na každé suché dni do vězení postavil a v něm den a noc bez jídla a pití aby seděl, a to za dvě léta pořád zběhlé.“²²² Podobně (ale s přísnějším trestem) je tomu tak v kauze z r. 1576 z Mělníka, kdy jistý Fučík v krčmě pěl neslušné písničky, řezník Tobiáš po něm hodil konvici a řekl mu, aby toho nechal. To ovšem Fučíka tak rozzuřilo, že Tobiáši přetřel žíly a ten na následky zranění zemřel. Soud sice uznal

---

²¹⁸ OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech*, s. 101-103.

²¹⁹ Tamtéž, s. 126-131.

²²⁰ Tamtéž, s. 138-139.

²²¹ Tamtéž, 139-142.

²²² WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst*, s. 787.

počátek, ale „pro velikost skutku“ uložil Fučíkovi vězení na půl roku jen o chlebu a vodě, kde měl být přivázán na řetězu, také měl vdově po Tobiášovi vyplatit odškodné a po výkonu trestu „mezi dobré lidi do roka aby se provandroval a lepším mravům se naučil“. ²²³ Jindy nebyl tvrzený počátek žalovanému nic platný jako v případě z r. 1500 z Prahy, kdy žák z pomsty usmrtil sladovníka za to, že ho předtím zpohlavkoval. I přes přímluvy ostatních a ochotu žákova otce zaplatit rodině sladovníka odškodné, byl za tento čin s'tat. ²²⁴

7.2 Sebevražda

Ti, kteří se pokusili o sebevraždu, nebo byli ve svém úsilí dokonce „úspěšní“, byli trestáni různě, svědčí o tom pár následujících příkladů:

R. 1574, Rakovník: Jakub Adámek, který byl ve vazbě za velmi surové zmlácení své manželky, spáchal sebevraždu „zasteskši sobě, že na něj veliká hrůza v šatlavě šla, rychtáře prosil, aby do dolejší světnice byl puštěn. Toho užiti nemohl. V témž sklepe na kládě, visíc břichem k zemi, na dosti skrovným roztrženým šatu se oběsil.“ Další den bylo jeho mrtvé tělo upáleno. ²²⁵

R. 1596, Náchod: Pankraccio z Broumova se ve vězení, kde toho času pobýval za krádeže ryb, pokusil o sebevraždu podřezáním si žil, byl spěšně „aby neumřel“ přesunut za město a „tu při božích mukách ho mučili a s'tali“. ²²⁶

R. 1611, Rakovník: Jistá žena spáchala sebevraždu krátce poté, co se uzdravila z dlouhotrvající nemoci. „Jakoby na mysl stržena byla, v outerý po Nanebevzetí Panny Marie v témž domě se oběsila.“ Byl ji za to udělen trest stětí a zahrabání. ²²⁷

R. 1612, Praha: Za rozsáhlé podvody uvězněný Kašpar Rucký (komorník císaře Rudolfa II.) se ve vězení oběsil, jeho mrtvé tělo bylo rozčtvrceno a hozeno do jámy na popravišti. ²²⁸

7.3 Zahubení neřádně nabytého plodu

Někdy se dokonce setkáváme s několikanásobnými vražedkyněmi, které všechny své zločiny nepokrytě přiznávají. R. 1555, Kutná Hora: Káča, rodem z Pardubic, se přiznala k více vraždám, když se svých novorozených dětí zbavovala

---

²²³ WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst*, s. 788.

²²⁴ Tamtéž, s. 788.

²²⁵ OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech*, s. 21.

²²⁶ WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst*, s. 825.

²²⁷ OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech*, s. 21.

²²⁸ ŠINDELÁŘ, V. *Cesta na popraviště. Příběhy z českých zemí*. Praha: XYZ, 2015, s. 94.

tak, že jim rozbíjela hlavy o truhlici nebo o špalek, a také si pomocí „koření“ vyvolala několikrát potrat. Byla zahrabána zaživa a probita kůlem.²²⁹

Setkáváme se i s případy, kdy bylo dítě pohřbeno spolu s matkou. R. 1586, Nymburk: Důra na mučidlech vypověděla, „když jsem to děťátko měla, potom naklekla jsem mu na krček, stočila jsem jej a tak jsem je zamordovala“. Byla „za živa zahrabána i s tím děťátkem zamordovanej“. ²³⁰

Již výše byl zmíněn případ z r. 1595 z Nymburka Kateřiny Loučinské, která nakonec po mučení přiznala, že úmyslně zalehla své novorozené dítě a udusila ho, aby se tak vyhnula světské hanbě. Skončila také, jak je pro pachatelky tohoto deliktu typické: „A tak s tím jest popravena a za živa do hrobu zahrabána.“ ²³¹

U soudu se muselo zjišťovat, zda nebylo dítě při porodu již mrtvé, to by potom byl ukládán mírnější trest. Pachatelky to často tvrdily. R. 1596, Solnice: Anna Brhlová několikrát změnila svou výpověď, zprvu tvrdila, že porodila do vody, nevěděla, jestli je dítě mrtvé či živé a nechala ho tak. Poté, co byla třikrát útrpně vyslýchána, vyšlo najevo, že ještě živého novorozence zardousila a hodila do vody. Purkmistr spolu s radou rozhodli takto, že „ona po zamordování a do vody uvržení svého vlastního dítěte a krve má zahrabáním zaživa a kolem probíti strestána a usmrcena býti“. ²³²

O tom, že se ukládání trestů obecně místy podstatně lišilo, svědčí následující případy, u nichž se zdá, že v Táboře nesoudili vůbec tak přísně jako jinde. R. 1537, Tábor: Káča „dítě ze sebe vyhnala a pravila, že jí Uhrová koření dávala a při tom byla, když je sebe vyhnala“. „Míla za to pardus.“ Tedy dostala pouze výprask (nejčastěji se tak dělo u pranýře). ²³³ R. 1535, Tábor: Káča z Oudičova se přiznala, že měla dvě děti, obě se prý narodily mrtvé, jedno zakopala a druhé hodila do rybníka. Pak se přiznala k tomu, že s loupeživou bandou po silnicích v mužských šatech cestující přepadávala a byla přítomna i usmrcení, „ale že nebila žádného“. Nakonec se ještě přiznala ke smilstvu s bratrem a otcem, s nímž měla dokonce dítě. Za to všechno „pardus a cejch“ dostala. ²³⁴

---

²²⁹ OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech*, s. 155-156.

²³⁰ Tamtéž, s. 163-164.

²³¹ Tamtéž, s. 153-155.

²³² Tamtéž, s. 156.

²³³ Tamtéž, s. 169-170.

²³⁴ Tamtéž, s. 277-276.

7.4 Smlouva o hlavu

Jaké výše odškodnění a podoby vedlejších podmínek tyto smlouvy obsahovaly? Jak konkrétně mohly smlouvy o hlavu vypadat? To budeme moci pozorovat na jednotlivých příkladech v této kapitole, v jejímž závěru budou též uvedeny i plná znění takových smluv.

Kromě výše odškodného a příslibu míru od pozůstalých a pachatele nacházíme ve smlouvách i další podmínky, které musel pachatel splnit, aby dodržel smlouvu a vyhnul se tak standardnímu trestu za usmrcení.

O jedné z velmi starých smluv píše A. Sedláček, jde o případ usmrcení ze msty, které spáchal Mikuláš ve Starém Městě pražském na Peregrinovi. „Smírčí výpověď“ se konala 11. dubna 1312, „podle té nyní veškerá zášť měla minouti mezi stranami, za spásu duše Peregrinovy měl Mikuláš při kostele Týnském v Praze kaplanství se stálým ročním platem založiti, aby za zemřelého každého dne mše sv. sloužena byla, v 30 klášteřích měl Mikuláš získati bratrství, aby za Peregrina od klášterníků jako za zesnulého bratra klášterního modlitby konány byly; kromě toho mělo v každém z těch klášterů slouženo býti 1000 mší. Mimo to měl Mikuláš ještě téhož roku, až by vyšel z vězení, putovati do Říma k sv. Petru a Pavlu, za spásu duše Peregrinovy dáti 10 hřiven lehkých klášteru sv. Jakuba, z něhož měl dáti téže vdově a přátelům jejich 1500 hřiven lehkých a Starému městu Pražskému jistou pokutu.“²³⁵

Z dopisu Jana Smrčky (purkrabího Přibenic) D. Janowi Kbelowi (generálnímu vikáři) se dozvídáme o smlouvě o hlavu, kterou uzavřel Přibík ze Lhoty a farář Zebinský v r. 1407: ...že se Přiník má zapsati knězi Přibkowi a knězi Ubaldinowi a Janowi Bubnowi z Leštny, aby pút učinil do Říma do letnic nynie ježto jmá přijíti. A wiece dřeweřečený Přibík má se zapsati knězi Přibíkowi a dřewe jmenowaným jeho přátelóm, a do pětinačet let uptalliby se přieteie, žeby on Přibík které zbuožie měl, aby na ubrmany wznesli, jménem na Wítu ze Rzawého a na Jana řečeného Smrčka, purkrabi z Přibenic, a ti aby plnú moc měli mezi knězem a Přibíkem ze Lhoty wyřeci to, coby on swrchupsaný Přibík s toho statku měl za hlawu učiniti. Pakliby toho neučinil, ale aby byl w kletbě arcibiskupowě, ačby to naň ubrmané swrchupsaní wyznali...²³⁶

²³⁵ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrže Království českého. Díl II.* Praha: Argo, 1994, s. 9.

²³⁶ PALACKÝ, F. *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Díl třetí.* Praha: Kronberger i Řiwnáč, 1844, s. 287-288.

Další příklad smlouvy o hlavu, máme z r. 1551, v tom roce usmrtil Vojtěch svého souseda Marsu. „A maje konec outrpnou smrtí vzíti, toho jest se při J. Milosti arciknížeti Fedinandovi a při páních z komory skrze přímluvy dobrých lidí dožádal, že při živnosti a jmění zůstaven byl, ale musil vdově dáti 140 kop míšeňských, 8 korců žita a korec hrachu; za 'pokoru' jemu uložili, aby 'sám čtvrt' s voskovou svěcí, z libry udělanou, do kostela šel, a do roka co týden přes neděli do vězení zavřítí se dával, a konečně, aby do žádné krčmy pod žádným vymyšleným způsobem nechodil.“²³⁷

S podmínkou umístění smírčího kříže na místo činu se setkáváme v r. 1554 v Plzni, kdy kovář Václav usmrtil Tůmu Vokouna a měl podle smlouvy kromě platby 40 kop míšeňských „za téhož nebožtíka v pokoru sám třetí šel, při tom šest mší by dal sloužití při tom kostele, kdež ten jistý jest pochován, k těm mšem aby položil deset liber vosku, a kříž kamenný aby dal udělati na tom místě kdež nebožtík sešel“.²³⁸

Všechny tyto smlouvy obsahují velmi vysoké sumy, které si člověk stavu poddanského nemohl dovolit zaplatit, proto také na popravišti končili ponejvíce chudí lidé.

Nemajetný nádeník Matějíček měl „štěstí“, že usmrcení spáchal spolu s bohatším Adamem Janským, když totiž byli r. 1600 v Lounech odsouzeni za vraždu Lukáše, dostal Matějíček možnost, aby si svou třetinu pokuty ze sta kop, kterou složil Janský, u něj „odsluhoval a oddělával bez zjinačení“.²³⁹

Další zajímavou podmínku obsahovala smlouva, kterou se v Pardubicích r. 1604 Jiřík Pokorný vyhnul hrdelnímu trestu za usmrcení, když zaplatil 150 kop míšeňských a „seděl 10 neděl a každou neděli svého věznění stával před kostelem, když se slovo boží kázalo, s mečem dobytým v ruce 'k vostrachu jiným'“.²⁴⁰

Nyní si uvedeme příklad konkrétního znění smlouvy o hlavu zapsané v soudní knize, jde o případ neúmyslného usmrcení „z příhody“ z r. 1511, kdy byl usmrcen man²⁴¹ biskupa a ten ze své pozice svolil, aby byla tato smlouva uzavřena, obsahuje výši zadostiučinění a také akt pokory, s jehož totožným popisem jsme se setkali již v Knize Tovačovské:

---

²³⁷ WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst*, s. 793-794.

²³⁸ WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst*, s. 795.

²³⁹ Tamtéž, s. 795.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 795.

²⁴¹ Leník, k lennímu a manskému právu např. VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*, s. 142-143, k manským soudům s. 109.

„Mezi Hanuší Petrvaldským a Janem Pelkú na jich mocné přestání na knězi biskupovi JMti a pánech takto JM. a páni mezi nimi vypovídají. Napřed: poněvadž Jan Pelka knězi biskupovi JMti mana zabil, kdež biskup JM. skrz to jej v svú kázeň bere. Item dále, poněvadž Jan Pelka na Mikuláše Petrvaldského z úmysla jest nejel, aby jej zamordoval, než na jich žádost k nim přijel a z nějaké nešťastné příhody Mikuláše z světa svedl, aby Jan Pelka tyto dolepsané pokuty podstúpil: Napřed aby Jan Pelka 50 hř. Gr. Za duši nebožtíka Mikuláše dal tu, kdežby se přátelóm jeho zdálo. Item 50 funtuov vosku. Item patnácte postavuov sukna obecního na chudinu. Item 50 mší aby slúžiti dal. Item s 25 osobami aby tuto pokoru učinil: bosý, bez pasu na hrob aby křížem lehl a bratr Mikulašuov aby meč mezi jeho plece koncem dolů držel a třikráte aby se jeho otázal: 'již-li jsem tak mocen hrdla tvého, jakož ty byl hrdla bratra mého?' A Pelka aby řekl: 'již, ale prosím pro buoh živ mne.' A Hanuš má říci: 'živím tě pro pána Boha' a má jemu to odpustiti. A Jan Pelka ve vši pomoci a potřebě v čem by jeho Hanuš, bratr Mikuláše, potreboval, povinnen jemu býti má, všecko učiniti a ve všem jemu přistáti tolikrát, kolikrát by jemu toho potřebí bylo až do své smrti.“²⁴²

Další taková smlouva je z. 1517, obsahuje jiný způsob „odprošení“ pozůstalých a také se výslovně stanoví účel, na který mají příbuzní oběti použít zaplacenou sumu od pachatele:

„Stanislav z Boží milosti biskup Olomúcký, Ladislav z Boskovic a na Třebové najv. Kom. Mar. M., na mocné na nás přestání mezi urozenými vládkami Gerglem Janem a Fabianem bratřimi vlastními Stivici z jedné a Mauricem Zolcarem z Loděnice, kterýž jest jim bratra jejich Kristofa zabil, z strany druhé, takto mezi nimi vypovídáme: že Mauric Zolcar má jim bratřím 50 kop gr. č. na peněžích bílých dáti a to konečně na den svíček po datum této výpovědi najprv příští, aby oni to za duši bratra svého Kryštofa naložili v Pohořelicích k kostelu, kdež nebožtík Kryštof leží: že k tomu má Zolcar 30 mší zaň dáti sloužiti, 15 funtů vosku k kostelu kúpiti a dva postavy sukna na chudé rozdělití. A k tomu jich Stivice má těmito slovy odprositi: 'milí páni, jakož jsem vám bratra Krystofa zabil, čehož mi to lito jest, protož vás prosím pro pána Boha, pro matku Boží, že mi to odpustíte a já vám toho dokud jsem živ všem i s přátely svými zasluhovati chci.' A oni jemu to odpustiti mají a nemají toho více ničímž zlým nyní i na časy budúci zpomínati.“

243

---

²⁴² BRANDL, V. *Knihá Drnovská*, s. LXXXI (úvod).

²⁴³ BRANDL, V. *Knihá Drnovská*, s. LXXXI (úvod).

Následující smlouva z r. 1553 pochází z knihy prostějovských rychtářů, jak můžeme vidět, nebylo do ní vůbec včleněno ustanovení týkající se jakéhokoli odškodnění, pouze podmínka zákazu přiblížení se pachatele na určitou vzdálenost k bydlišti vdovy po usmrceném. A na rozdíl od výše uvedených smluv, zde nevystupují sourozenci usmrceného, ale jeho manželka a blíže nespecifikovaní příbuzní oběti:

„Smlúva Pavla Geydaře o mord s nebožkú Dešťanskú rukú pana Albrechta z Konic sepsaná a do těchto knih slovo od slova vepsaná, kteráž to smlúva se dole dala na faře. Léta 1553 v pátek po památce sv. Františka námi, knězem Janem, děkanem města Prostějova, Albrechtem z Konic, auředníkem na Plumlově, Mikulášem Tarabú z Hrabové, Benedictem Bečičkú, fojtem města Prostějova na mocné s obú stran dobrovolné přestání mezi Dorotú Dešťanskú ze vsi Smržic a přátely nebožtíka Jana Dešťanského odtž., kteréhož zamordoval Pavel Geydař, pacholek. Stala se smlúva celá a dokonalá a to taková, že nadepsaná Dorota Dešťanská i přátelé nebožtíka Jana Dešťanského ten skutek jemu odpustili, ničímž zlým jemu tomu spomínati nemají, všakž na takovey spuosob, aby on, Pavel Geydař, nyní i na časy budaucí pod žádným spusobem vsi Smržic blíže čtyř mil nebýval. A pakliby nalezen byl blíže čtyř mil té vsi, aby hrdlo propadl beze vši milosti. A jinak i s přáteli svými aby pokoj k Dorotě i přátelom nebožtíka manžela jejího zachoval na věčné časy a ona Dorota Dešťanská z druhé strany. Toho sobě obě strany zdržeti připověděly. A on, Pavel Geydař, nemaje kým toho, což se v této smlúvě píše, zaručiti, sám se v pokutu veyš psanú dobrovolně podvolil, kteráž to smlúva v knihy města tohoto vepsána jt. Act. anno et die ut supra.“²⁴⁴

Poslední znění smlouvy o hlavu uvedeme ze samého okraje námi zkoumaného období, je z r. 1617, vidíme v něm, že taková smlouva bránila jakékoli pozdější žalobě na pachatele. Také to, že se bral ohled na pachatelův zdravotní stav, pokud měl vykonat trest odnětí svobody, bylo umožněno jeho výkon odložit do doby, když by ho již neohrožoval na životě. Ukládá mimo jiné i jakousi podobu trestu zákazu přiblížení k pozůstalým s pochopitelnými výjimkami. Následuje velmi detailní příkaz omezení požívání alkoholu vztahující se na území království.²⁴⁵ Poté omezení nošení zbraně a značné zajištěné odškodnění:

---

²⁴⁴ KOKOJANOVÁ, M. *Trestní případy v nejstarší knize prostějovských rychtářů*. In: Francek, J. *Hrdelní soudnictví českých zemí 16. - 18. století* Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, s. 177.

²⁴⁵ Pokud se tedy chtěl pan Vilém Kaplíř opít, nezbývalo mu, než se k tomu přesunout někam do ciziny.

„Jakož jsou oni páni bratří Vítové jeho pana Viléma Kaplíře obeslali před JJ.M. pány a vladyky na slavný soud zemský z mordu někdy pana Jana Víty bratra jejich, takové obeslání má se přetrhnouti a minouti, a jak oni nadepsaní páni bratří Vítové tak pan Bohuslav nejstarší Víta streyc, též paní máti jejich ani žádný jiný nemají a moci jmíti nebudou pro takový mord na něho pana Viléma Kaplíře se navracovati a z něho viniti. Naproti tomu pan Vilém Kaplír má a povinen jest na den sv. Martina nejprve příštího na hrad Pražský na bílou věž se postaviti a tam čtvrt' léta neboližto 13 neděl pořád zběhlých zůstávati a odtud nevynikati, ale poněvadž na ten čas v trestání Božím a nemalém nedostatku zdraví (což se na něm opatruje) postaven jest, jestliže by se do téhož času sv. Martina s ním na zdraví nepolepšilo a on bez nebezpečnosti života svého takového vězení sněsti a podniknouti nemohl (seznaíc to sami páni Vítové), tehdy jako křesťanští lidé mají mu dalšího termínu k takovému se na bílou věž dostavení propůjčiti.

Druhé: kde by který z pánů Vítů z těch, jenž se Vítové jmenují, byl aneb byli a on pan Kaplír tam přijel, zvědouce o nich neb o něm, má a povinen jest zase, by i na místo přijel a dolů z vozu neb koně ssedl, zase zpátkem se obrátiti a odjeti, též jestliže by kde prve byl a který z pánů Vítů tu přijel, má odtud odjeti a tam se nezdržovati, vyminujíc však hrad Pražský, všechny soudy a kostely, též trefilo-li by se veřejné tažení, že by jak on Vilém Kaplír táhl, aneb oni Vítové, tu může zůstati.

Třetí: vína nemá zde v království Českém dokud živ bude víceji za jeden den nežli čtyři žejdlíky míry Pražské, a to rozdílně, dva za obědem a dva za večeří píti, jak od jednoho dne ke druhému, tak také od jídla oběda k večeři a od večeře k obědu nemůže a nemá sobě vypůjčovati ani přichovávati; v jiných zemích ven z království tohoto mezi jeho může vína vedlé vůle své užívati.

Čtvrté: zbraně připásané přes pole jedouce a ji nositi, než kdy do příbytku aneb na místě kdekoliv přijede nebo přijde, má ji pacholeti aneb čeledínu svému od sebe dáti, tak aby ji k ochraně těla svého, kdyby mu toho potřeba nastala, užívati mohl. A tento artykul toliko do 3 let od zavření této smlouvy trvati má.

Páté: za škody, outraty a náklady pan Vilém Kaplír pánům bratřím Vítům a povinen jest 2000 kop míš. na hotově složiti, však rozdílně, při tomto sv. Havle nyní přicházejícím anebo dvě neděle potom 500 kop míš., při sv. Jiří v létu budoucím 500 kop, při sv. Havle v témž létě 1000 kop též míš., však těch 1500, kteréž při nadepsaných dvou terminech dáti a odvésti vše bez ouroku má dvěma rozdílnými jistotami: jednu na 500, druhou na 1000 kop míš. nadepsaných třem pánům bratřím

Vítům společně svědčící s rukojměmi pojistiti a od zavření této smlouvy a vejpovědi ve 2 nedělích pořad zběhlých v moc jejich od sebe odvésti.

Naposledy jestliže by kolikrátkoli on pan Vilém Kaplíř kterémukoli z nadepsaných artyklů zadosti neučinil (jakož ta naděje není), a to aby se na něj dostatečně prokázati mohlo, tehdy mohou páni bratří Vítové na Jich M. nejvyšší pány Ouředníky a soudce zemské na kancelář skrze suplikací to vznésti, a on od Jich Milosti obeslán jsouc, má se postaviti a 2 neděle na bílé věži zůstávati a smlouvě vždycky přece dosti činiti.“²⁴⁶

8 Závěr

Na tomto místě nezbývá než zhodnotit, jaké poznatky přinesl tento krátký exkurz do středověkého a raně novověkého trestního práva, z analýzy toho malého vzorku právních památek a odborné literatury můžeme vyvozovat následující. V předstátní společnosti bylo usmrcení řešeno svépomocí - smrt za smrt - formou krevní msty mezi celými rody, ta se postupem času transformuje do podoby řešení mezi nejbližšími příbuznými oběti a pachatelem a je řešena pod dohledem autority cestou soudní nebo mimosoudní. Soudní cestou je původně řízení, jehož součástí je souboj pod dozorem soudní moci mezi žalobcem a žalovaným, vítěz může „s požeňmáním“ práva poraženého zabít nebo mu darovat život a uzavřít s ním smír. Ten může být uzavřen i cestou mimosoudní před rozhodci tzv. ubrmany.

Ve sledovaném předbělohorském období je usmrcení řešeno soudní cestou zpravidla pouze na základě soukromoprávní iniciativy. I z toho důvodu je vždy možné a zcela ponecháno na vůli stran uzavřít mezi sebou dohodu namísto uložení trestu. Z uvedených pramenů víme, že smlouvy o hlavu byly uzavírány ještě na počátku 17. století.

Co se týče zemského práva a řešení usmrcení, i přes jeho zvykový charakter a používané iracionální prostředky, objevujeme dokonce i v raném období instituty ne nepodobné těm z dnešního trestního práva.

Z Dekret Břetislavových a Statut Konrádových máme doklad o tom, že se potrestání deliktu usmrcení dělo pod dozorem veřejné moci, a byl také činěn rozdíl v předmětu útoku, kdy je usmrcení rodičů považováno za kvalifikované a bylo proto přísněji trestáno. V právních památkách ze 14. století nacházíme okolnosti vylučující protiprávnost, které představují řádně vyhlášená opověď, skutečnost, že

---

²⁴⁶ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl IV.* Praha: Argo, 1995, s. 325-326.

usmrcený byl psancem a nutnost bránit se cizímu útoku na vlastní život, tedy v dnešním pojetí nutnou obranu. Též racionální důkazní prostředek ve formě ohledání těla a později také povinnost protokolace tohoto důkazu do zemských desek. Víme o preventivních opatřeních prováděných ve snaze zabránit trestné činnosti ve formě zvýšení bezpečnosti podél cest a zajištění potencionálně nebezpečných členů společnosti. Také se setkáváme s postihováním některých druhů trestné součinnosti a omezování iracionálních důkazních prostředků, jako byly ordál železem, vodou a soubojem.

Na přelomu 15. a 16. století nacházíme zvláštní úpravu pro postavení a vystupování nezletilých v trestním řízení, je stanovena beztrestnost živého nástroje (služebníka), když jeho prostřednictvím spáchá usmrcení jeho pán. Existuje již ustanovení o trestnosti jednání spočívajících v napomáhání, schvalování trestných činů či ukrývání pachatelů, které se objevují i v dnešním trestním právu jako některé z forem trestné součinnosti. I když ještě není přesně vymezeno, všímáme si (podle rozdílného způsobu trestání) existence kvalifikovaného usmrcení, jehož „vyšší nebezpečnost“ spočívá v provedení činu, jde-li o přeпад zákeřně ze zálohy, a také spočívající v předmětu útoku – usmrcení spáchané na vykonavateli veřejné moci, v tom také můžeme spatřovat počátky pozvolného přechodu stíhání těchto deliktů od soukromoprávní věci po záležitost veřejnoprávní.

Ve vyspělejším městském právu se u deliktu usmrcení v 16. století setkáváme s velmi detailní úpravou okolností vylučujících protiprávnost, zvláště pak dopodrobna rozpracovaných podmínek nutné obrany včetně jejích excesů, s rozlišováním stádií trestné činnosti a trestáním pokusů o usmrcení stejně jako u dokonáných trestných činů. Také s postihováním a bližším vymezením různých forem trestné součinnosti. Je detailně popsán postup pro vyšetřování pochybných případů usmrcení. Nechybí vymezení různých druhů prvku objektivní stránky deliktu - jednání, kterými může být usmrcení spáchano. Jsou zde dokonce výslovně rozlišeny jednotlivé druhy usmrcení, které sice plně nekorespondují s trestnými činy proti životu v našem současném trestním právu, avšak velmi se mu blíží. Činí se rozdíl a je také diferencovaně postihováno usmrcení, které se nazývá *mordem*. Ten bychom mohli označit za kvalifikovanou vraždu, je definován na mnoha místech a kazuisticky, ale odpovídá způsobům jednání v § 140, odst. 3 dnešního trestního zákona č. 40/2009 Sb. Oproti tomu, usmrcení, které je zde nazýváno *vraždou*, se rovná naší prosté vraždě v § 140 odst. 1 stejného zákona. Je již také upravena subjektivní stránka deliktu, i když opět na kazuistických příkladech,

rozlišuje se zavinění z nedbalosti a z úmyslu, díky čemuž je možno jinak trestat pachatele usmrcení z nedbalosti, které bychom v současném právu kvalifikovali totožně. Diferencovaně je posuzováno spáchání usmrcení a sebevraždy, pokud je subjektem deliktu osoba nezletilá nebo nepřičetná. Nacházíme zde též značně detailní úpravu zásad ukládání trestů, za kterou by se nemusel stydět ani Cesare Beccaria.

I přes všechna pokroková ustanovení v obou těchto systémech práva, se zde stále nacházejí propastné společenské rozdíly, které vedou k velmi odlišnému řešení usmrcení, závislému na stavovském původu pachatele a oběti. V městském právu se hojně využívá tortury, v obou právních systémech jsou ukládány za většinu deliktů tresty smrti, které mají mnohdy velmi brutální provedení. Zvláště pak na uvedených případech a popsáných deliktech zahubení neřádně nabytého plodu a zejména sebevraždy, vidíme, že trestní právo té doby bylo ještě velmi vzdáleno tomu dnešnímu.

Nicméně si myslím, že by se trestní právo této doby nemělo opomíjet s tím, že šlo přeci jen o „temný středověk“.

9 Seznam pramenů

- ČÁDA, F. *Kniha zvaná drnovská*. In: Studie o rukopisech XI., Praha: Ústřední archiv ČSAV, 1972, s. 5-40. ISBN: -
- DÜLMEN, R. *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích: Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán, 2003, 107 s. ISBN: 80-86569-43-8
- DÜLMEN, R. *Divadlo hrůzy. Soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*. Praha: Rybka Publishers, 2001, 230 s. ISBN: 80-86182-44-4
- FLODR, M. *Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359)*. Brno: Matice moravská, 2001, 519 s. ISBN: 80-86488-00-4
- FLODR, M. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století. II. Komentář*. Brno: Archiv města Brna, 1992, 231 s. ISBN: 80-85048-42-6
- FLODR, M. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století. III. Rejstříky a přehledy*. Brno: Archiv města Brna, 1993, 270 s. ISBN: 80-85048-47-7
- FRANCEK, J. *Mistři ostrého meče*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1995, 60 s. ISBN: -
- FRANCEK, J. *Velké dějiny zemí Koruny české, tematická řada sv. III Zločinnost a bezpráví*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2011, 737 s. ISBN: 978-80-7432-115-3
- FRANCEK, J. *Zločin a trest v Pardubicích v 16. a 18. století*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011, 248 s. ISBN: 978-80-7405-120-3
- FRANCEK, J., 24. 10. 1517. *Svatováclavská smlouva. Urození versus neurození*. Praha: Havran, 2006, 122 s. ISBN: 80-86515-67-2
- HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 568 s. ISBN: 80-7106-709-1
- JANIŠ, D. *Tovačovská kniha a otázka (dis)kontinuity moravského zemského práva v pozdním středověku*. In: Nodl, M., Wecowski, P. *Právní kultura středověku*. Praha: Filosofia, 2016, s. 148-164. ISBN: 978-80-7007-450-3

JANIŠ, D., JANIŠOVÁ, D. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. na začátku 17. století*. Praha: Skriptorium, 2016, 478 s. ISBN: 978-80-88013-37-2

JANIŠ, D., MALÝ, K., PÁNEK, J. *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619): sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7. -8. prosince 2000 v Praze*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky a Ústav právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy, 2001, 458 s. ISBN: 80-7286-035-6

JIREČEK, H. *Základy zemského zřízení v Koruně království českého za Karla IV. Slovanského práva III., sv. I*. Praha: Nákladem Fridricha Tempského, 1872, 192 s. ISBN: -

KEJŘ, J. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha: Karolinum, 1998, 347 s. ISBN: 80-71184-515-9

KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudovalo)*. Praha: Orbis, 1967, 418 s. ISBN: -

KNOLL, V. *O katovských mečích*. In: Schelle K. a kol. *Právní archeologie*. Sborník z mezinárodní vědecké konference. Ostrava: Key Publishing, 2011, s. 63-68.

KNOLL, V. *Vybrané instituty středověkého trestního práva*. In: Salák, P., Tauchen, J. (eds.) *Československé trestní právo v proměnách věků*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 34-47. ISBN: 978-80-210-5086-0

KOKOJANOVÁ, M. *Trestní případy v nejstarší knize prostějovských rychtářů*. In: Francek, J. *Hrdelní soudnictví českých zemí 16. - 18. století*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, s. 165-180. ISBN: 80-86046-06-0

MALÍKOVÁ, E. V., KANÁLIKOVÁ, T. S. *Trestný čin vraždy a jeho sankcionovanie v období stredoveku a raného novoveku na území dnešnej Slovenskej a Českej republiky*. In: Tauchen, J., Schelle K. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraví včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2015, s. 60-71. ISBN: 978-80-7418-248-8

MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 2005, 673 s. ISBN: 80-7201-433-1

- MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. - 16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1989, s. 270. ISBN: -
- MALÝ, K., ŠOUŠA, J. jr. (eds) *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference "Práva městská Království českého" z 19. - 21. září 2011, Praha*. Praha: Karolinum, 2013, 398 s. ISBN: 978-80-246-2113-5
- MONESTIER, M. *Historie trestu smrti. Dějiny a techniky hrdelního trestu od počátků po současnost*. Praha: Rybka Publishers, Knižní klub 2001, 407 s. ISBN: 80-86182-05-3
- NAVRÁTILOVÁ, A. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2004, 413 s. ISBN 80-7021-397-3
- OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech. Texty ze starých knih černých, jinak smolných*. Praha: František Borový, 1937, 375 s. ISBN: -
- PAPICA, J. *Psychologické, filosofické a náboženské postoje k smrti*. In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica, Varia Psychologica VIII. Psychologica 32-1998 [online] [cit. 2018-24-03]. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/7556/61911664a872369d06b4dc43ceb7c38b37b6.pdf>
- RAUSCHER, R. *Usmrcení v českém právu zemském*. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského, 1927, 91 s. ISBN: -
- ROEDL, B. *Cestou milosti – hrdelní reversy v praxi českých městských soudů v raném novověku*. In: Francek, J. Hrdelní soudnictví českých zemí 16. - 18. století. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích, 1996, s. 41-62. ISBN: 80-86046-06-0
- SANSON, H. *Tajnosti popraviště. Paměti pařížských katů*. Praha: Malý princ, 2013, 441 s. ISBN: 978-80-87754-06-1
- SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl II. Praha: Argo, 1994, 282 s. ISBN: 80-85794-12-8
- SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl IV. Praha: Argo, 1995, 376 s. ISBN: 80-85794-30-6
- SCHELLE, K a kol. *Vývoj trestního řízení*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2012. 100 s. ISBN: 978-80-7418-139-9

- SOKOL, P. HAJŠMAN, J. *Po stopách plzeňské spravedlnosti*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010, 147 s. ISBN: 978-80-87316-14-6
- STARÝ, M. *České právní knihy v právní kultuře českého středověku a raného novověku*. In: Nodl, M. Wecowski, P. *Právní kultura středověku*. Praha: Filosofia, 2016, s. 105-126. ISBN: 978-80-7007-450-3
- STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě. Nástin. Kniha třetí: právo trestní*. Praha: M. Stieber, 1933, 114 s. ISBN: -
- ŠINDELÁŘ, V. *Cesta na popraviště. Příběhy z českých zemí*. Praha: XYZ, 2015, 233 s. ISBN: 978-80-7505-101-1
- ŠRAJER, J. *Hodnocení suicidality v biblicko-křesťanské tradici*. In: *Studia Theologica* roč. 10, č. 2, 2008, s. 1-14. [online] [cit. 2018-24-03]. Dostupné z: <https://www.studiatheologica.eu/pdfs/sth/2008/02/01.pdf>
- ŠRAJER, J. *Suicidium, sebeobětování nebo mučednictví?* Praha: Triton, 2009, 236 s. ISBN: 978-80-7387-291-5
- ŠTACHOVÁ, N. *Tzv. Rožmberská kniha jako pramen zemského práva v Čechách (historicko-právní analýza)*, Brno, 2009. Disertační práce, Masarykova univerzita, Právnická fakulta.
- ŠUBRTOVÁ, Alena. *Kontracepce, aborty, infanticidia v pramenech k předstatistickému období*. In: *Historická demografie*, č. 15, Praha: Historický ústav ČSAV, 1991, s. 9-46. ISSN: 0323-0937
- TINKOVÁ, D. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Praha: Argo, 2004, 413 s. ISBN 80-7203-565-7
- VANĚČEK, V. *Glosy k t. zv. Statutům Konrádovým*, In: *Sborník věd právních a státních*, ročník XLI, sešit 2, Praha: Bursík a Kohout, 1941. s. 105-159.
- VANĚČEK, V. *Prameny k dějinám státu a práva v Československu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, 362 s. ISBN: -
- VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 66 s. ISBN: 80-210-4056-4
- VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8

WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst. Díl druhý. Život veřejný v XV. a XVI. věku.* Praha: Matice česká, 1892, 902 s. ISBN: -

EDICE

BLÁHOVÁ, M., MAŠEK, R. *Karel IV. Státnické dílo.* Praha: Karolinum, 2003, 311 s. ISBN: 80-246-0771-9

BRANDL, V. *Knihy Drnovská.* Brno: V. Brandl, 1868, 141 s. ISBN: -

BRANDL, V. *Knihy Tovačovská anebo Pana Ctibora z Cimburka a Tovačova Paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Mar. Mor.* Brno: V. Brandl, 1868, 136 s. ISBN: -

ČÁDA, F. *Nejvyššího sudího království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká.* Praha: Česká Akademie věd a Umění, 1930, 231 s. ISBN: -

FLODR, M. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století. I. Úvod a edice.* Brno: Archiv města Brna, 1990, 512 s. ISBN: 80-7029-041-2

JANIŠOVÁ, J. *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604.* Praha: Scriptorium, 2015, 543 s. ISBN 978-80-88013-17-4

JIREČEK, H., M. *Viktorina ze Všehrd O právích země české knihy devatery.* Praha: Všehrd, 1874, 572 s. ISBN: -

JIREČEK, J., JIREČEK, H., M. *Brikcího z Licka Práva městská dle textu z r. 1536.* Praha: Právníká jednotka, 1880, 509 s. ISBN: -

JIREČEK, J., JIREČEK, H. *Zřízení zemská království českého XVI. věku.* Praha: Všehrd, 1882, 703 s. ISBN: -

KREUTZ, P., MARTINOVSKÝ, I. *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích).* Praha: Scriptorium, 2007. 528 s. ISBN 978-80-86197-91-3

MALÝ, K. a kol. *Práva městská Království českého: edice s komentářem.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013, 783 s. ISBN 978-80-246-2117-3

PALACKÝ, F. *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Díl první.* Praha: Kronberger i Řiwnáč, 1840, 612 s. ISBN: -

PALACKÝ, F. *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Díl druhý.* Praha: Kronberger i Řiwnáč, 1842, 579 s. ISBN: -

PALACKÝ, F. *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Díl třetí.* Praha: Kronberger i Řiwnáč, 1844, 628 s. ISBN: -

SPÁČIL, V., SPÁČILOVÁ, L. *Míšeňská právní kniha. Historický kontext, jazykový rozbor, edice.* Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2010. 835 s. ISBN: 978-80-7182-280-6

SPÁČILOVÁ, L., SPÁČIL, V. *Památná kniha olomoucká (kodex Václava z Jihlavy) z let 1430-1492, 1528.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 611 s. ISBN: 80-244-0784-1

10 Resumé

The main objective of this work is closer analysis of the concept of crimes against life in times before the Battle of the White Mountain. Thesis attempts to show concept of crimes against life from primitive stages of a cultural progress of a society up to the 17th century, and emerging of modern penal codes. The work focuses on actions now perceivable as murder, manslaughter, infanticide and suicide. Geographically it deals with regional legal systems in Bohemia and Moravia, centering especially on Landrecht and municipal law.

Due to specific nature of medieval criminal law, it is particularly important to see it not as a strictly divided system of public and private law, but as a system heavily relying on personality of law. Because of this phenomenon, it may seem a bit more complex on a scale of a community, but much more shattered in global view.

The introduction briefly defines topic and basic terminology used in the thesis. Then, the processes undertaken in cultures of primitive stage as a solution and answer of examined violent crimes are presented, such as vendetta and retaliation. Related institutes of medieval law are then examined - fehde, trial by battel and settlement. At the end of this chapter the focus is given to nature of criminal proceedings in municipal law and Landrecht.

Next chapter analyses concrete statutes in legal sources. First, the Landrecht sources are presented – six law books and four codices. Second, the municipal law is brought forward: an attempt of universal codification and an official codification.

The fourth chapter analyses suicide in the Middle Ages and early modern times. This chapter presents the paradigm in which both common society and Church regarded the crime of suicide. In the eyes of the second one it was viewed as a mortal sin, and the first one, legally speaking, proclaimed it as a crime. A short introduction to problematic of honor is given, because of the fact, that the suicide was perceived as a dishonorable deed.

A discussion about infanticide is incorporated into chapter five. There is an analysis of a view of the Catholic Church and the contemporary society on this mortal sin and crime. The chapter contains description of the offender's behavior and some reasons for such an action (especially situation of free mothers and illegitimate children in medieval society).

Chapter six's goal is to present actual forms of punishment for the examined violent acts. An apparent adjustment of a form of the death penalty is being shown, and on the other hand a mercy, too.

In the end some examples and case studies on basis of infamous Czech Black books is given. A settlement agreement is also examined on the basis of this source.